

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет фінансовий
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: Управління непрацюючими активами вітчизняних банків

Виконала: здобувач групи ФК21-1м
Спеціальність 072«Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»

Міщенко Юлія Сергіївна
(прізвище, ім'я та по-батькові)

Керівник к.е.н., доцент Новікова Л. Ф.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(місце роботи)

(посада)

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Мороз А.С. Управління непрацюючими активами вітчизняних банків.
Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

У роботі розглянуті теоретичні аспекти управління непрацюючими активами, здійснено аналіз стану банківської системи України, оцінено обсяги та структуру непрацюючих активів, а також вивчено вплив макроекономічних та геополітичних факторів на їх стан. Досліджено міжнародний досвід управління непрацюючими активами, розроблено рекомендації щодо удосконалення процесу управління непрацюючими активами в українських банках, зокрема через впровадження сучасних методик моніторингу та управління.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, подана на 65 сторінках, містить 12 таблиць, 10 рисунків, 5 додатки. Список використаних джерел включає 53 найменування.

Ключові слова: непрацюючі активи, банківська система України, управління активами, макроекономічні фактори, міжнародний досвід, моніторинг активів.

ANNOTATION

ЗМІСТ

ВСТУП	4	
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ АКТИВАМИ БАНКІВ	7
РОЗДІЛ 2	АНАЛІЗ НЕПРАЦЮЮЧИХ АКТИВІВ У БАНКАХ УКРАЇНИ	24
2.1	Аналіз стану банківської системи України	24
2.2	Оцінка обсягів та структури непрацюючих активів у банківській системі України	30
2.3	Оцінка впливу макроекономічних та геополітичних факторів на непрацюючі активи українських банків	44
РОЗДІЛ 3	УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ АКТИВАМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ	52
3.1	Аналіз світового досвіду управління непрацюючими активами банків	52
3.2	Розробка та впровадження сучасних методик моніторингу та управління непрацюючими активами	57
ВИСНОВКИ	65	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69	
ДОДАТКИ	75	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Забезпечення стабільності та ефективності функціонування банківської системи України тісно пов'язане з управлінням проблемними активами, які є суттєвим фактором ризику для фінансової стійкості банків. Проблема непрацюючих активів (NPL — non-performing loans) стала особливо актуальною в умовах економічних потрясінь, спричинених наслідками пандемії COVID-19, макроекономічною нестабільністю та воєнним станом. Надмірна кількість проблемних кредитів у банківських портфелях створює ризики для ліквідності, зменшує прибутковість та обмежує можливості кредитування реального сектору економіки. Національний банк України активно впроваджує інструменти та регулювання, спрямовані на зниження обсягів непрацюючих активів.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Проблема управління непрацюючими активами банківської системи України є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, К. Л. Ларіонова та її співавтори аналізували динаміку проблемної заборгованості під час воєнного стану та особливості управління кредитними ризиками. В їхніх роботах акцентовано увагу на зміні структури непрацюючих кредитів у банках України, викликаній економічними наслідками війни, а також на потребі адаптації механізмів управління активами до сучасних викликів.

Дослідження М. Лапішка та А. Винника зосереджене на впливі воєнного стану на ринок кредитування. Н. М. Матвійчук, М. Миколишин та А. Д. Петрашевська, висвітлюють питання впливу непрацюючих активів на фінансову стабільність банківської системи та державної участі в управлінні проблемними кредитами. А. Ніколаєва досліджує теоретико-методичні аспекти управління проблемними кредитами, пропонуючи концептуальні підходи до підвищення ефективності роботи з такими активами.

Рекомендації Національного банку України, оприлюднені через офіційні джерела, також акцентують увагу на поступовому згортанні антикризових заходів

і впровадженні політики реструктуризації боргів для стабілізації банківської системи.

Мета дослідження полягає в аналізі та вдосконаленні підходів до управління непрацюючими активами банків України з урахуванням сучасних викликів та світового досвіду.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити теоретичні основи управління непрацюючими активами банків;
- проаналізувати стан банку банківської системи України;
- оцінити обсяг та структуру непрацюючих активів у банківській системі України;
- оцінити вплив макроекономічних та геополітичних факторів на непрацюючі активи українських банків;
- проаналізувати світовий досвід управління непрацюючими активами банків;
- розглянути можливості впровадження сучасних методик моніторингу та управління непрацюючими активами.

Об'єктом дослідження є процес управління непрацюючими активами в банківській системі України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти оптимізації управління непрацюючими активами.

Методи дослідження. У процесі роботи застосовано системно-структурний підхід, що дозволяє досліджувати проблемні активи у взаємозв'язку з іншими аспектами банківської діяльності. Використано методи аналізу та синтезу для узагальнення теоретичних положень, порівняння для вивчення світового досвіду, а також економіко-статистичний метод для оцінки показників проблемної заборгованості.

Наукова новизна полягає у формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення механізмів управління непрацюючими активами в банківській системі України з урахуванням світового досвіду та специфіки національного ринку.

Практична значущість полягає у розробці пропозицій для банківських установ і регуляторів щодо зменшення рівня NPL та підвищення стійкості банківської системи.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основний текст роботи охоплює 65 сторінок, включаючи 12 таблиць та 10 рисунків. Список використаних джерел налічує 53 найменування і розміщений на 6 сторінках. Робота містить 5 додатки, викладених на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ АКТИВАМИ БАНКІВ

Активи банку є базовим компонентом для забезпечення його прибутковості та поступового нарощення капіталу. Саме кошти, надані клієнтам банку під відсоток, стають джерелом формування процентних доходів, що згодом впливають на зростання прибутку банку й сприяють зміцненню його капіталу. Залежно від класифікаційних ознак активи банку поділяються на різноманітні категорії, зокрема: грошові, оборотні, інвестиційні та необоротні. Особливе місце серед них займають проблемні активи, які мають специфічний вплив на фінансову стабільність банківської установи.

На сьогодні відсутнє універсальне визначення поняття «проблемні активи», і в законодавстві як України, так і інших країн світу немає єдиного підходу до його трактування. Згідно з визначенням Базельського комітету з банківського нагляду, непрацюючий (проблемний) актив – це кредитний продукт, для якого характерні порушення строків виконання зобов'язань перед банком у поєднанні зі значним погіршенням фінансового стану боржника або втратою забезпечення [18].

Формування якісного кредитного портфеля є ключовим елементом розвитку банківської системи загалом та діяльності окремих банків зокрема. Неналежне управління кредитними ризиками, яке сприяє зростанню кредитної заборгованості, негативно впливає на фінансову стійкість і ліквідність банківських установ. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз проблемної заборгованості, її класифікація та розуміння природи непрацюючих активів. Розв'язання цих питань є важливим не лише для забезпечення фінансової стабільності окремих банків, а й для зміцнення довіри до банківської системи країни загалом.

Великий обсяг непрацюючих активів значною мірою обумовлений часткою реструктуризованих позик, значна частина яких може залишитися неповерненою. Це пов'язано з тим, що більше половини підприємств в Україні є збитковими та відчують дефіцит обігових коштів.

Як наслідок, банки та позичальники потрапляють у замкнене коло ризиків, яке характеризується наступною послідовністю (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Процес виникнення простроченої заборгованості

Джерело: складено автором на основі [20]

З рис. 1.1 можна зробити висновок, що процес виникнення та зростання простроченої заборгованості в банківській системі може бути визначений як ланцюг взаємопов'язаних факторів, що взаємно впливають один на одного і загрожують стабільності фінансової установи. Першим етапом цього процесу є зростання простроченої заборгованості, яке виникає через фінансові труднощі позичальників, зниження платоспроможності підприємств чи фізичних осіб. Це призводить до необхідності банку збільшувати резерви за непрацюючими активами, що є запобіжним механізмом для покриття можливих збитків від неповернених позик.

Збільшення резервів означає відволікання фінансових ресурсів на створення таких резервів, що в свою чергу призводить до скорочення кредитних ресурсів, доступних для інших позичальників. Цей дефіцит кредитних ресурсів змушує банки обмежувати обсяги нових кредитних операцій, що знижує їх потенціал для подальшого зростання та розширення діяльності.

У результаті обмеження кредитних ресурсів та зниження обсягів кредитування, особливо в умовах економічної нестабільності, виникає дефіцит обігового капіталу, як у банків, так і у підприємств-боржників. Це, в свою чергу, ускладнює фінансування поточних операцій і підвищує ризик ще більшого зростання простроченої заборгованості.

Загострення цієї ситуації призводить до подальшого зростання простроченої заборгованості, коли підприємства та позичальники не можуть погасити свої борги у терміни, що збільшує суму неповернутих позик. Цей процес створює замкнуте коло: зростання простроченої заборгованості веде до ще більших резервів, скорочення кредитування, що в свою чергу погіршує фінансовий стан позичальників, що і далі збільшує заборгованість.

Таким чином, цей ланцюг зумовлює негативний вплив на банківську систему, знижує її ліквідність і фінансову стійкість, а також може сприяти розвитку фінансової кризи, що негативно позначається на економіці в цілому.

Наукова література з проблематики сутності непрацюючих активів свідчить про відсутність єдиної позиції серед дослідників щодо цього терміна. Деякі автори ототожнюють проблемний кредит із простроченою заборгованістю, тоді як інші акцентують увагу на низькій імовірності його повернення через різні причини. Різноманітні визначення поняття «проблемний кредит», запропоновані в наукових джерелах, наведені в табл. 1.1.

Аналізуючи визначення поняття «проблемний кредит», представлені у працях вітчизняних та зарубіжних авторів, можна дійти висновку, що проблемний кредит – це кредит, за яким суттєво прострочено виплату основної суми боргу чи відсотків, а також кредити, щодо яких існує ризик невиконання графіка погашення. Причинами цього можуть бути погіршення фінансового стану позичальника, зниження якості або втрата забезпечення, а також інші фактори. Такі кредити здатні негативно вплинути на фінансові показники банку, зокрема на його ліквідність, платоспроможність і навіть спричинити банкрутство.

Запропоноване визначення узагальнює ключові ознаки проблемності кредиту, а також деталізує можливі наслідки його наявності в банківському портфелі, що відрізняє його від інших трактувань.

Кожна країна оцінює рівень проблемної заборгованості на основі власних нормативів, складовою яких є визначення поняття проблемного кредиту. Однак, для об'єктивного аналізу якості кредитного портфеля доцільно враховувати також експертні оцінки спеціалізованих міжнародних установ.

Таблиця 1.1

Сучасні підходи до визначення поняття «проблемний кредит»

Автор	Зміст визначення
1	2
Міжнародний валютний фонд (МВФ) [46]	«... зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів»
Базельський комітет з банківського нагляду [47]	«... кредитний продукт, за яким існують істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, погіршення якості забезпечення»
Яременко О.Р., Лисенко Е.Ю. [45, с.1081]	«... кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, значно знизилася вартість забезпечення, відбулося значне погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями боржника, і який може призвести в майбутньому до економічних збитків банку».
Миколишин М.М. [22, с.466]	«... це кредитний продукт, в якому позичальником порушено одну чи декілька умов кредитного договору, а також є підстави вважати, що з високою ймовірністю через певний час цей кредитний продукт втратить свою якість, що вимагає вжиття комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення його бажаної якості з метою усунення можливих економічних збитків банку»
Огородник В. В [26]	«... це кредит, за яким банк вбачає небезпеку своєчасного і повного його погашення внаслідок дії різноманітних чинників (економічних, юридичних, соціальних тощо)»

Джерело: систематизовано автором

Наприклад, Міжнародний валютний фонд (МВФ) визначає проблемний кредит як зобов'язання, повне погашення якого є сумнівним через незадовільний

фінансовий стан позичальника чи ненадійність забезпечення. Ознаками такого кредиту є прострочення виплати основної суми чи відсотків понад 90 днів [46].

Базельський комітет з банківського нагляду трактує проблемний кредит як такий, що супроводжується значними порушеннями строків виконання зобов'язань, суттєвим погіршенням фінансового стану боржника чи якості забезпечення [47].

Як видно, підходи МВФ та Базельського комітету мають багато спільного, зокрема акцент на таких ознаках, як погіршення фінансового стану позичальника, прострочення виплат і низька якість забезпечення. Водночас визначення МВФ є більш конкретним, оскільки чітко зазначає, що період прострочення понад 90 днів автоматично переводить кредит до категорії проблемних. У свою чергу, формулювання Базельського комітету містить терміни на кшталт «істотні порушення строків» чи «суттєве погіршення», які допускають ширшу інтерпретацію [18].

З набуттям чинності Постанови Національного банку України №351 від 30 червня 2016 року було внесено суттєві зміни до підходів визначення поняття «проблемні кредити» в банківській системі України. Зокрема, було впроваджено поняття «непрацюючі кредити», що максимально відповідає міжнародному терміну «non-performing exposures / loans» (NPE/NPL).

У 2024 році Національний банк України затвердив оновлення низки нормативно-правових актів з метою приведення їх у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу щодо визначення непрацюючих активів. Оновлені норми набудуть чинності з 1 січня 2025 року.

Зокрема, у Положенні про організацію процесу управління проблемними активами в банках України введено поняття «непрацюючі активи». Складові таких активів визначено відповідно до статті 47а «Непрацююча експозиція» Регламенту Європейського Парламенту і Ради ЄС №575/2013 від 26 червня 2013 року [27].

До непрацюючих активів банків, окрім тих, що мають ознаку дефолту відповідно до пруденційних вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, належатимуть:

- придбані або створені знецінені фінансові активи;
- реструктуризовані активи, за якими після зняття статусу непрацюючих банк здійснив повторну реструктуризацію або за якими спостерігається прострочення понад 30 календарних днів.

Крім того, у Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями термін «непрацюючі активи» замінено на «дефолтні активи», що відповідає поняттю дефолту, визначеному статтею 178 «Дефолт боржника» Регламенту ЄС №575/2013.

Зміни також уточнюють умови припинення визнання активів як непрацюючих чи дефолтних. Особливу увагу приділено реструктуризованим активам з урахуванням підвищених ризиків таких операцій, а також вимог європейського законодавства.

Для припинення визнання реструктуризованого активу непрацюючим необхідно виконати такі умови:

- з дати реструктуризації минув щонайменше 365 календарних днів;
- усі зобов'язання боржника є погашеними, а прострочення не перевищує 30 календарних днів;
- банк підтвердив здатність боржника виконувати зобов'язання шляхом отримання платежів за реструктуризованим боргом, зокрема щодо сум, що були прострочені або списані.

Згідно з положенням, непрацюючий актив або кредит – це актив, за яким прострочення боргових зобов'язань перевищує 90 днів (або 30 днів для банків-позичальників), або за яким контрагент неспроможний виконати свої зобов'язання без стягнення заставного майна [34].

Підхід, запропонований Національним банком України, прирівнює поняття «дефолтний» і «непрацюючий» актив. Повна гармонізація цих понять із європейськими стандартами, де категорія «непрацюючий актив» є ширшою, очікується після переходу на звітність відповідно до стандарту IFRS 9. Однак цей перехід не спричинить значного впливу на статистичні показники щодо непрацюючих кредитів.

Загалом, проблемна заборгованість банківських установ поділяється на два основних типи [22]:

1) Реальна заборгованість – це кредити, щодо яких у банку вже існують труднощі з поверненням коштів. Такі борги враховуються на відповідних рахунках бухгалтерського обліку як прострочена заборгованість.

2) Потенційна заборгованість – це кредити, термін погашення яких ще не настав, але під час кредитного моніторингу виявлено ознаки можливих труднощів із поверненням.

До характерних ознак потенційної проблемної заборгованості для корпоративних позичальників належать:

- нерегулярне подання звітності про фінансову діяльність;
- відхилення фактичних фінансових показників від запланованих;
- зниження обсягів виручки;
- збільшення простроченої заборгованості, зокрема податкової;
- недостатній рівень або зниження надходжень на рахунки клієнта.

Для фізичних і юридичних осіб спільними ознаками проблемності можуть бути:

- звернення із проханням про перегляд умов кредитування чи пролонгацію виплат відсотків;
- відхилення в системі обліку чи контролю клієнта;
- безпідставна зміна складу, предмета застави чи гаранта по кредиту.

Таким чином, впровадження оновленого підходу до визначення непрацюючих кредитів забезпечує відповідність національних стандартів міжнародній практиці, підвищуючи прозорість і ефективність управління кредитними ризиками.

Основні ознаки, які свідчать про можливість виникнення непрацюючих активів, представлені на рис. 1.2.

З рис. 1.2 можна зробити висновок, що можливість виникнення непрацюючих активів або проблемних кредитів у банківських установах, як правило, є наслідком низки ознак, що сигналізують про погіршення фінансової ситуації позичальника.

Однією з перших ознак є порушення графіка виплати заборгованості та відсотків за кредитом, що вказує на неплатоспроможність позичальника або тимчасові фінансові труднощі, які можуть призвести до затримок у виплатах. Якщо порушення стає систематичним, це є сигналом для банку про необхідність вжити заходів для управління такими ризиками.

Рис. 1.2. Основні ознаки, які свідчать про можливість виникнення непрацюючих активів

Джерело: складено автором на основі [28]

Крім того, важливою ознакою є порушення періодичності надання звітних даних, що свідчить про погіршення фінансового стану підприємства або індивідуального позичальника. Невчасне або неповне надання інформації може свідчити про те, що позичальник намагається приховати свої реальні фінансові проблеми або недостатньо серйозно ставиться до своїх зобов'язань перед кредитором.

Зниження ринкової вартості та ліквідності забезпечення за кредитом є ще однією ключовою ознакою можливих проблем. Це безпосередньо впливає на здатність банку повернути кошти у разі неплатоспроможності позичальника, адже забезпечення виступає як гарант виконання зобов'язань. Якщо забезпечення втрачає свою вартість або стає менш ліквідним, ризики для банку зростають.

Ще одна важлива ознака – надання викривленої або неправдивої інформації позичальником, що ставить під сумнів його надійність і фінансову дисципліну. Якщо позичальник занижує свої доходи або приховує наявність інших боргів, це свідчить про можливі проблеми в його бізнесі, що може призвести до неповернення позики.

Збільшення простроченої кредиторської заборгованості, зокрема з податків, також є важливим сигналом про фінансові труднощі позичальника. Якщо підприємство не може виконувати свої зобов'язання перед бюджетом, це може вказувати на загальні проблеми з ліквідністю, що можуть перерости в більш серйозні фінансові труднощі.

Нарешті, прохання про перегляд умов кредитування або пролонгацію виплати відсотків за кредитом є ще однією ознакою, що свідчить про погіршення фінансового стану позичальника. Така поведінка може бути спробою відстрочити платіжні зобов'язання, що лише посилює проблему прострочених боргів і може призвести до проблемних кредитів.

Зміна складу або предмета застави або гаранта по кредиту без вагомих обґрунтувань є ще однією червоною лампою для банку. Якщо позичальник без достатніх пояснень змінює умови забезпечення, це може свідчити про його небажання або неспроможність виконувати умови договору.

У сукупності ці ознаки створюють картину, що вказує на можливість виникнення непрацюючих активів і проблемних кредитів, що можуть суттєво вплинути на фінансовий стан банку і потребують негайного реагування для мінімізації ризиків.

Причини виникнення непрацюючих активів структуровано в табл. 1.2.

Усі зазначені групи чинників однаково суттєво впливають на рівень проблемної кредитної заборгованості. Однак, якщо об'єктивні макроекономічні причини, такі як загальний стан економіки країни, коливання національної валюти, політична нестабільність і недосконалість законодавчої бази, слід приймати як даність і адаптуватися до них, то чинники, пов'язані з діяльністю банківських установ та позичальників, мають суб'єктивний характер. Саме на ці суб'єктивні причини можна і потрібно впливати для підвищення ефективності функціонування банківської системи, мінімізації кредитних ризиків і зниження рівня проблемної заборгованості.

Таблиця 1.2

Причини виникнення непрацюючих активів

Причини	Характеристика
Зовнішні причини	
першоджерелом яких є макроекономічна нестабільність	погіршення стану ринкової кон'юнктури; наявність дисбалансів у фінансовій системі; девальвація національної грошової одиниці; соціальні катаклізми та підвищення рівня безробіття; міграція населення; підвищення цін на енергоресурси; підвищення рівня інфляції.
першоджерелом яких є нестабільність банківської систем	неефективна політика центрального банку щодо підтримки банківської системи в умовах загострення кризових явищ; значний процент наданих кредитів у іноземній валюті, в умовах девальвації національної грошової одиниці; недобросовісна конкуренція у сфері надання кредитів; висока ціна кредитів; недотримання банками лімітів концентрації боргів; кредитування пов'язаних осіб.
Внутрішні причини	
на рівні банківської установи	допуск помилок під час укладання договору кредитування; низька якість здійснення оцінки кредитоспроможності позичальника банківською установою; відсутність або недостатність ефективності моніторингу стану фінансів позичальника; неефективний контроль дотримання термінів виплат за кредитами; – низький рівень організації роботи із заставним майном
на рівні позичальника	кримінальне шахрайство; некримінальне шахрайство

Джерело: складено автором на основі [18, 45]

До основних внутрішніх методів роботи банків із непрацюючими активами належать метод реабілітації та метод ліквідації (рис. 1.3).

Процес реабілітації проблемної заборгованості передбачає кілька послідовних етапів [17]:

- 1) Виявлення причин виникнення проблемної заборгованості.
- 2) Проведення зустрічі представника кредитного відділу банку з позичальником для розроблення плану дій із погашення заборгованості.
- 3) Реструктуризація заборгованості.
- 4) Контроль за виконанням реструктуризованого плану погашення боргу.

Метод реабілітації	<ul style="list-style-type: none"> • створення спільного з позичальником плану дій, спрямованого на повернення кредитних коштів.
Метод ліквідації	<ul style="list-style-type: none"> • реалізація активів позичальника через процедуру банкрутства для забезпечення повернення кредиту.

Рис. 1.3. Внутрішні методи роботи банків із непрацюючими активами

Джерело: складено автором на основі [20]

Згідно з Постановою Правління Національного банку України №351 від 30.06.2016, реструктуризація визначається як зміна істотних умов кредитного договору для пом'якшення вимог до позичальника через його фінансові труднощі. Це спрямовано на створення сприятливих умов для виконання зобов'язань позичальником. До таких змін належать [18]:

- зміна процентної ставки;
- часткове списання боргу;
- коригування графіка погашення (строків і сум основного боргу, процентів чи комісій);

- зміна розміру комісії шляхом укладення додаткової угоди з боржником.

Національний банк України дозволяє банкам самостійно обирати методи боротьби з проблемною заборгованістю, проте метод реструктуризації є менш радикальним і враховує інтереси обох сторін: позичальника, який зіткнувся з фінансовими труднощами, та банківської установи.

Переваги методу реабілітації для банку включають стабільні надходження коштів на рахунки, а також можливість для позичальника покращити свою платоспроможність завдяки зменшенню фінансового навантаження. Реструктуризуючи кредит, банк створює умови для відновлення фінансової стабільності клієнта, одночасно забезпечуючи повернення власних коштів.

Методи реструктуризації мають кілька суттєвих недоліків. По-перше, існує значний ризик того, що навіть після проведення реструктуризації кредитна заборгованість залишиться проблемною. По-друге, реструктуризація може призвести до зниження ліквідності банку, що ускладнює виконання ним своїх фінансових зобов'язань у короткостроковій перспективі. По-третє, частина фінансових ресурсів банку може бути спрямована на формування резервів для покриття ризиків, пов'язаних із кредитними операціями, що знижує загальну ефективність банківської діяльності [19].

Однією з переваг реструктуризації для позичальника є те, що він не підлягає судовому позову і зберігає своє заставне майно. Тому для позичальника, який потрапив у складне фінансове становище, оптимальним рішенням буде не чекати прострочення кредиту, а звернутися до банку з проханням про реструктуризацію на етапі, коли проблема лише виникає. Заява повинна містити обґрунтування причин, через які позичальник не може вчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання.

Важливо зазначити, що реструктуризація є правом банку, а не його обов'язком, і тому не завжди можна очікувати позитивного рішення. У разі погодження з боку кредитного комітету банку, позичальник має бути готовим до певних поступок, оскільки реструктуризація є компромісом між обома сторонами [18]. Зазвичай реструктуризація проблемної заборгованості передбачає зміну умов

кредитування або подовження терміну погашення боргу з метою полегшити фінансове навантаження позичальника, забезпечивши йому можливість виконувати зобов'язання відповідно до умов кредитного договору.

У випадку, коли застосування методів реструктуризації не дає бажаних результатів, банк змушений звертатися до методів ліквідації проблемного кредиту. Ці методи є останнім заходом для повернення наданих коштів, покращення структури балансу та збільшення ліквідності.

До методів реструктуризації непрацюючих активів банку відносяться: надання кредитних канікул позичальнику, пролонгація кредиту, рефінансування, зниження відсоткової ставки, часткове або повне скасування фінансових санкцій, капіталізація відсотків, а також зміна схеми погашення кредиту, зокрема перехід від класичної до ануїтетної або навпаки.

Пролонгація кредиту полягає в подовженні терміну дії кредитного договору у разі виникнення фінансових труднощів у позичальника. Цей підхід є вигідним для позичальника, оскільки дозволяє знизити суму щомісячного платежу. Проте, варто зауважити, що зменшення фінансового навантаження у короткостроковій перспективі може призвести до збільшення загальної вартості кредиту, оскільки переплата за весь термін кредиту зростає.

Надання кредитних канікул передбачає тимчасове зменшення кредитного навантаження. Зазвичай це означає, що позичальник сплачує лише відсотки за кредитом, а основна сума боргу (тіло кредиту) не погашається. Такий метод є поширеним і ефективним у сучасних умовах. Тривалість кредитних канікул може варіюватися від кількох місяців до року, залежно від політики банку.

Рефінансування є ще одним методом управління непрацюючими активами. Це процес погашення одного кредитного зобов'язання за допомогою нового кредиту. Рефінансування може включати переведення боргу на іншого позичальника, міжбанківське кредитування або конверсію боргу. Переведення боргу на іншого позичальника є складною процедурою, яка потребує згоди кредитора, якщо інше не передбачено законом (ст. 520 Цивільного кодексу України) [1].

Рефінансування через третю сторону передбачає викуп заставного майна проблемного позичальника іншою особою, при цьому новий кредит оформлюється на цього нового позичальника. Іншим методом рефінансування є міжбанківське кредитування, яке полягає в отриманні нового кредиту від іншого банку з метою погашення проблемного боргу. Такий підхід може бути привабливим для позичальника, який стикається з фінансовими труднощами, оскільки нові умови кредитування можуть бути вигіднішими.

Проте позичальник має ретельно проаналізувати нові витрати, пов'язані з комісіями, страховими платежами та іншими обов'язковими витратами при оформленні нового кредиту, перш ніж ухвалити рішення щодо його використання для вирішення проблемного боргу.

Для банку, який має проблемні кредити, метод, яким позичальник вирішує свої фінансові проблеми, не має принципового значення. Тому міжбанківське кредитування вважається прийнятним способом управління проблемною заборгованістю [28].

Зниження відсоткової ставки як інструмент реструктуризації проблемних активів застосовується в українських банках досить рідко. Для позичальника зниження процентної ставки є одним з найбільш вигідних та бажаних варіантів реструктуризації боргу. Однак для банку видані кредити є залученими ресурсами, за які необхідно сплачувати відсотки, тому зниження ставки є непопулярним методом реструктуризації, оскільки це призводить до втрати відсоткових доходів. Як виняток, банк може знизити ставку для певних категорій клієнтів (наприклад, для працівників банку чи клієнтів VIP-категорії) на кілька відсоткових пунктів, намагаючись задовольнити їхні потреби.

Іншим варіантом реструктуризації є зниження відсоткової ставки за умови, що позичальник погашає частину боргу достроково або надає додаткове ліквідне забезпечення. Повне або часткове скасування нарахованих фінансових санкцій (штрафів, пені, неустойки) за прострочення платежів також є поширеним методом реструктуризації, що часто застосовується разом з іншими підходами.

Коли банк вичерпав усі можливі способи повернення боргу, включаючи реструктуризацію, і не досяг бажаних результатів, він змушений звертатися до ліквідації проблемної заборгованості, використовуючи як внутрішні, так і зовнішні методи.

Внутрішньобанківські методи ліквідації проблемної заборгованості включають такі заходи, як списання безнадійної заборгованості за рахунок резервів, проведення претензійно-позовної роботи, а також погашення боргу через відшкодування страховою компанією збитків у разі настання страхового випадку.

Претензійно-позовну діяльність можна поділити на дві основні категорії, залежно від виду кредиту: роботу з забезпеченими та незабезпеченими непрацюючими активами. Якщо позичальник не виконує зобов'язання щодо погашення кредиту та сплати відсотків, банк має право звертатися до майна, яке було передано як забезпечення.

Згідно з Цивільним кодексом України (ч. 2 ст. 590), «заставодержатель має право звернути стягнення на предмет застави у разі невиконання зобов'язання в установлені строки, якщо інше не передбачено договором чи законом» [42]. Це право може бути реалізоване через суд, виконавчий напис нотаріуса або в рамках позасудового врегулювання, якщо між позичальником і банком існує відповідна угода.

У періоди економічної нестабільності основна частина кредитів надається під заставу майна позичальника, проте банки можуть надавати і незабезпечені кредити, хоча суми таких кредитів зазвичай обмежені. Однак і ці кредити можуть стати проблемними. У таких випадках одним з методів управління проблемною заборгованістю може бути звернення до стягнення на майно позичальника. Цей метод також застосовується, якщо майно було вилучено, але його реалізації недостатньо для покриття всіх зобов'язань, включаючи основний борг, відсотки, штрафи та пені.

Процес стягнення на майно позичальника здійснюється за рішенням суду. Як і у випадку стягнення на заставне майно, виконання судового рішення регулюється законодавством про виконавче провадження, а не через державну виконавчу

службу. Якщо кредит має поручителя, банк може застосовувати методи управління проблемною заборгованістю як до позичальника, так і до поручителя. Таким чином, претензійно-позовна робота може проводитись одночасно щодо обох сторін.

З часом проблемна заборгованість може стати безнадійною через різні обставини, такі як банкрутство боржника, закінчення строку позовної давності або недостатність коштів, отриманих після стягнення на майно позичальника. У таких випадках заборгованість стає неможливою для погашення.

Списання безнадійних кредитів у банках відбувається за рахунок спеціально створеного страхового резерву, відповідно до порядку відшкодування, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 351, яка дозволяє банкам списувати безнадійну заборгованість, що має прострочення понад 180 днів [22].

Іншим способом управління проблемними активами є погашення заборгованості через компенсацію від страхової компанії у разі настання страхового випадку. Цей метод застосовується, коли борг погашається через стягнення на заставне майно, яке стало об'єктом страхового випадку.

Перспективним інструментом є також кредитне страхування, яке забезпечує захист як для позичальників, так і для кредиторів від різноманітних ризиків у кредитних угодах. Однак для ефективного розвитку цього методу необхідна стабільність економічної ситуації в країні. Кредитне страхування має переваги для всіх учасників: для страхових компаній це можливість додаткового доходу, для кредиторів — захист від ризику непогашення кредиту, а для позичальників — можливість отримати кредит за більш вигідними умовами.

Якщо внутрішньобанківські методи ліквідації проблемної заборгованості стають неефективними, банки звертаються до зовнішніх методів. Одним з таких є передача управління проблемними активами третій стороні, зокрема колекторським компаніям. Цей метод став популярним лише нещодавно.

Співпраця між банками та колекторськими компаніями зазвичай передбачає передачу проблемних кредитів для їх стягнення на умовах комісії. Відповідно до

угоди, колектори здійснюють роботу з боржниками, отримуючи винагороду у вигляді відсотка від сум, які вони стягують.

Одним із способів ліквідації проблемної заборгованості є зміна кредитора у зобов'язанні або продаж проблемного активу. Банківська установа може передати право вимоги за зобов'язанням третій стороні, зазвичай у формі продажу заборгованості новому кредитору через укладення договору про переуступку права вимоги. Продаж права вимоги часто супроводжується застосуванням дисконту, величина якого залежить від різних чинників, таких як ступінь проблемності кредиту, фінансовий стан позичальника та інші умови.

Переуступка права вимоги не потребує згоди боржника, оскільки, відповідно до статті 516 Цивільного кодексу України, «заміна кредитора у зобов'язанні може здійснюватися без згоди боржника, якщо інше не передбачено договором або законом» [42].

Застосовуючи цей метод, банк може частково або повністю компенсувати кошти, надані у вигляді кредиту, що дозволяє значно підвищити ліквідність, звільнити резерви, позбутися малоприбуткових активів, зменшити операційні витрати та покращити загальну якість кредитного портфеля. Однією з основних переваг продажу проблемних активів є можливість включення суми дисконту до витрат, що сприяє зниженню оподаткованого прибутку та зменшенню податку на прибуток.

Отже, для роботи з непрацюючими активами банки можуть застосовувати два основні підходи — реабілітацію та ліквідацію заборгованості. У разі, якщо внутрішнє управління проблемною заборгованістю не є ефективним, доцільно використовувати зовнішні методи. Вибір стратегії зниження проблемної заборгованості має ґрунтуватися на принципі досягнення максимальної компенсації заборгованості при мінімальних витратах для банку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ НЕПРАЦЮЮЧИХ АКТИВІВ У БАНКАХ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз стану банківської системи України

Банківська система завжди стикається з численними ризиками, а її діяльність є передусім ризиковою. Незалежність України була здобута у 1991 році, а власна національна валюта, гривня, введена в обіг у 1996 році за фіксованим обмінним курсом. Така політика тривала до 2015 року, коли, через загострення геополітичної ситуації, країну спіткала економічна криза. Виснаження резервів та нездатність режиму валютного таргетування забезпечувати прийнятні показники економічного зростання змусили Національний банк України перейти до режиму інфляційного таргетування з цільовим значенням у 5%.

Основними монетарними інструментами Національного банку України є облікова ставка, рефінансування банків (включаючи політику норм обов'язкових резервів), операції РЕПО, купівля та продаж цінних паперів, валютні свопи та депозитні сертифікати. Це свідчить про використання як процентного, так і кредитного каналів впливу. Крім того, для підтримки гривні застосовуються валютні інтервенції, що має особливу важливість у умовах воєнного часу.

Воєнний стан та його негативні економічні, політичні та демографічні наслідки суттєво підвищили ризики для кожного комерційного банку та банківської системи в цілому, призводячи до фінансового шоку на початку війни.

З таблиці 2.1 видно, що протягом періоду з 2014 по 2023 рік спостерігається систематичне зменшення кількості діючих банків в Україні. Загалом кількість банків зменшилася майже втричі, з 180 у 2014 році до 65 на початку травня 2023 року.

За цей час також відбулася значна реструктуризація власницької структури банківської системи, при чому кількість банків з іноземним капіталом зменшилася на 41%, водночас зокрема банків із 100% іноземним капіталом на 01.05.2023 року залишилося 21.

Таблиця 2.1

Кількість банків в Україні за період 2014-2023 рр.

Період	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	Зі 100% іноземним капіталом
1	2	3	4
2014 рік	180	49	19
2015 рік	163	51	19
2016 рік	117	41	17
2017 рік	96	38	17
2018 рік	82	38	18
2019 рік	77	37	23
2020 рік	75	35	23
2021 рік	74	33	23
2022 рік	71	33	23
На 01.01 2023 року	67	30	22
На 01.05.2023 року	65	29	21

Джерело: складено автором на основі [22]

Збільшення кількості банків із 100% іноземним капіталом у відсотковому виразі може вказувати на збільшений інтерес з боку іноземних інвесторів у фінансовому секторі країни, а зменшення загальної кількості банків може свідчити про поглиблення конкуренції та підвищення вимог до фінансової стійкості учасників ринку.

Натомість, станом на початок 2024 року кількість банківських установ зменшилася в чотири рази, до 5138 відділень. Значна зміна спостерігалася у найбільших банках, таких як Правекс Банк (на 14 разів), Ощадбанк (на 5 разів) та Укрсиббанк (на 3,5 разів) (табл. 2.3).

Аналіз результатів діяльності банківської системи України за період з 2018 по 2024 рік демонструє суттєві зміни в основних фінансових показниках (табл. 2.4). За цей період спостерігається значне зростання чистих доходів банків, що свідчить про відновлення і стабільність банківської системи після кількох складних років економічної та політичної нестабільності.

Таблиця 2.2

Кількість банківських відділень з 2008 по 2024 рік, станом на початок року

Банки	2008	2011	2014	2017	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ощадбанк	6136	5996	5529	3648	2630	2327	1837	1602	1182	1182
ПриватБанк	2768	3182	3246	2240	2021	1928	1717	1497	1210	1132
Райффайзен банк	1186	967	828	510	503	496	396	392	350	332
Укрсиббанк	1005	731	578	378	300	284	272	251	233	223
Правекс Банк	561	438	261	97	50	45	45	45	43	40
Разом по банківській системі	21089	19449	19290	10316	8509	8002	7134	6685	5336	5138

Джерело: складено автором на основі [22]

Чистий процентний дохід, який є основним джерелом прибутку для банків, збільшився з 5,609 млн грн на початку 2018 року до 19053 млн грн на початку 2024 року. Це зростання на 239% від початку періоду, що свідчить про покращення умов для кредитування, підвищення процентних ставок та зростання обсягів кредитування в банківському секторі.

Чистий комісійний дохід також демонструє стабільне зростання, збільшившись з 2,674 млн грн на початку 2018 року до 4724 млн грн на початку 2024 року. Хоча темпи зростання цього показника були поміркованими, він залишався стабільним, що свідчить про зростання попиту на банківські послуги та розвиток платіжних систем.

Результати від торговельних операцій показали певну волатильність. У 2018 році було зафіксовано негативне значення цього показника (-1,059 млн грн), однак протягом наступних років ситуація змінилася. З 2020 року банки почали отримувати позитивні результати від торговельних операцій, зокрема, на початку 2023 року цей показник досяг 5,932 млн грн. Це свідчить про покращення стратегій інвестицій та управління фінансовими активами банками, а також адаптацію до змін у ринкових умовах.

Чистий операційний дохід від основної діяльності показав значне зростання, з 7224 млн грн на початку 2018 року до 27571 млн грн на початку 2024 року. Це

збільшення на 282% вказує на значну консолідацію фінансових показників банків та успішну адаптацію до змін економічної ситуації, зокрема, після початку війни в Україні.

Таблиця 2.3

Основні результати діяльності банківської системи України протягом 2018-2024 рр. (станом на 1 січня), млн грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Чистий процентний дохід	5609	7027	7276	8505	11822	31405	19053
Чистий комісійний дохід	2674	3158	3491	3906	4974	4412	4724
Результат від торговельних операцій	-1059	1656	2688	-985	-42	5932	3794
Чистий операційний дохід від основної діяльності	7224	11841	13455	11426	16754	41749	27571
Чистий інший операційний дохід	-253	-340	-166	-370	-730	-569	-445
Чистий операційний дохід	6971	11501	13289	11056	16024	41180	27126
Інший дохід	130	79	96	97	90	76	125
Загальні адміністративні витрати	3601	4136	5018	5557	6243	6417	7560
Відрахування в резерви	1541	1759	1342	1134	1575	2488	-1253
Податок на прибуток	229	236	376	321	915	2275	3698
Фінансовий результат поточного року	1691	5426	6592	4050	7145	14694	16762

Джерело: складено автором на основі [22]

Проте деякі аспекти діяльності банків залишаються проблемними. Чистий інший операційний дохід протягом періоду був від'ємним або незначно позитивним, зокрема, на початку 2024 року цей показник становив -445 млн грн. Це свідчить про необхідність удосконалення інших джерел доходів, зокрема від нетрадиційних банківських послуг.

Загальні адміністративні витрати банків зростали, що є нормальним процесом для розширення діяльності, проте на початку 2024 року вони досягли

7560 млн грн, що на 2,5 рази більше, ніж у 2018 році. Це вимагає особливої уваги до контролю витрат та пошуку шляхів для підвищення операційної ефективності.

Відрахування в резерви, які є важливим показником для забезпечення стабільності банківської системи, значно коливалися протягом періоду. У 2024 році було зафіксовано від'ємне значення цього показника (-1,253 млн грн), що свідчить про певні проблеми з резервами для покриття можливих ризиків та втрат.

Збільшення податку на прибуток з 229 млн грн у 2018 році до 3,698 млн грн у 2024 році вказує на покращення фінансових результатів банків та відновлення економічної активності в країні. Фінансовий результат поточного року продовжував зростати, з 1691 млн грн у 2018 році до 16762 млн грн у 2024 році, що є відображенням зростання операційної діяльності банків, стабільного приросту прибутку та ефективного управління витратами.

Незважаючи на зростання кредитного портфеля банківської системи України протягом останніх двох років, слід враховувати вплив інфляційних процесів та знецінення національної валюти (рис. 2.1).

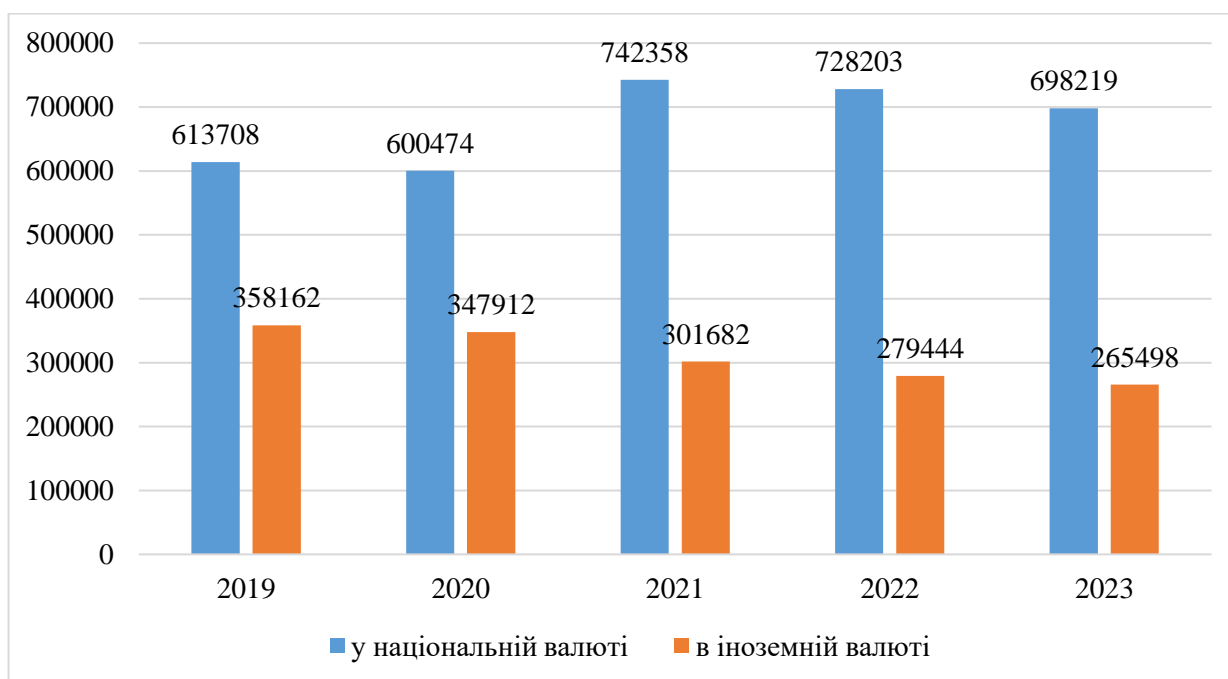

Рис. 2.1. Кредити, надані банками у національній та іноземній валютах, млн грн

Джерело: складено автором на основі [22]

Повномасштабна агресія росії проти України спричинила серйозну фінансову кризу з численними наслідками для банківського сектору. Втім, банківська система змогла гідно подолати виклики війни, демонструючи високу ефективність своєї діяльності. Банки зберегли стабільну ліквідність та продовжили кредитування клієнтів навіть у складних умовах. Такий результат став можливим завдяки скоординованій роботі банківської спільноти, оперативним діям Національного банку України, а також результатам багаторічного реформування сектору, яке активно велося з 2015 року.

Розглянемо окремі показники рівня інтеграції галузі в національну економіку (рис. 2.2). Значна частина цих індикаторів свідчить про тенденцію до погіршення їхніх значень.

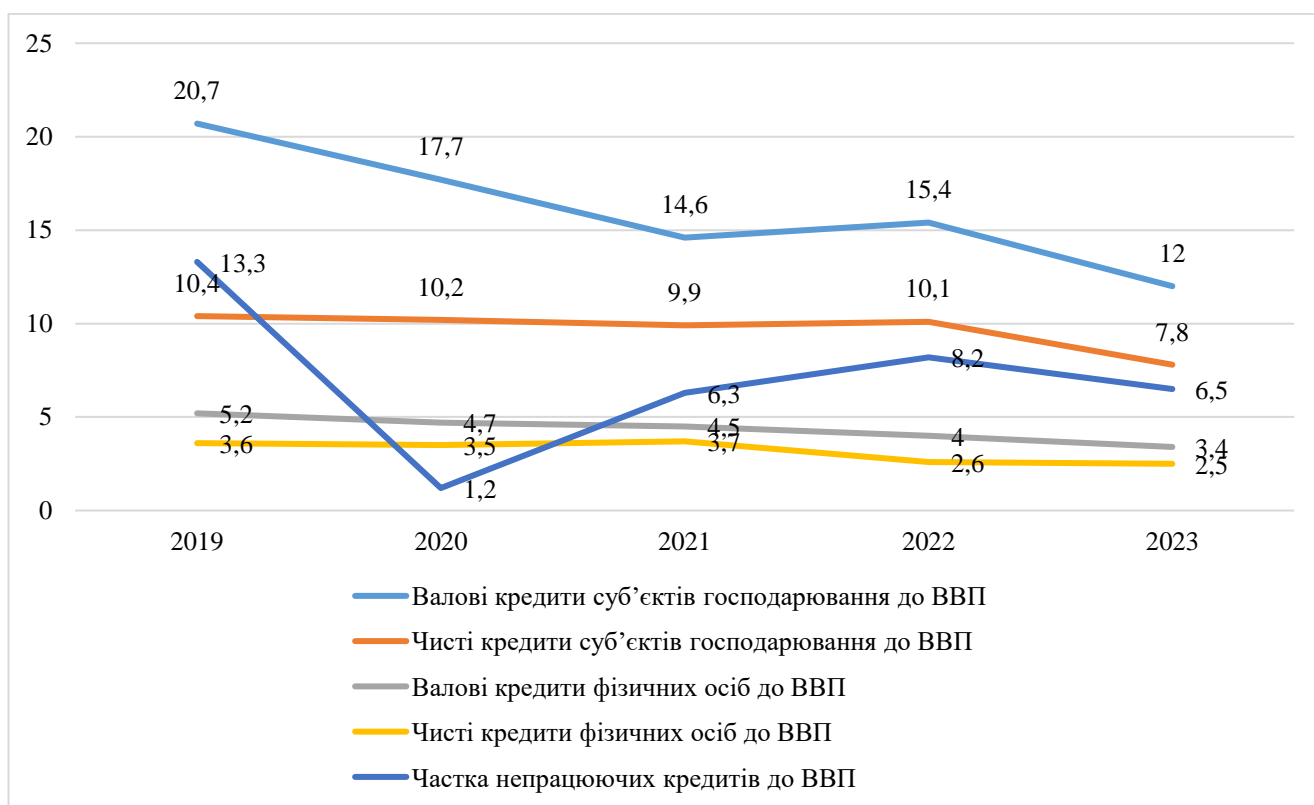

Рис. 2.2. Динаміка показників проникнення банківського сектору в вітчизняну економіку за 2019-2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі [22]

У 2023 році банківський сектор України демонстрував недостатню активність у забезпеченні реального сектору економіки кредитними ресурсами. Валові зобов'язання банків становили лише 12% ВВП, тоді як норматив чистого

кредитування передбачає щонайменше 30%, що відповідає 7,8% ВВП. Подібна ситуація простежується і в сфері кредитування фізичних осіб, що вказує на обмежену роль банківського кредитування у зміцненні потенціалу економіки.

Протягом дії воєнного стану спостерігалось скорочення кредитного портфеля реального сектору на 2,6 млрд грн (-0,33% у порівнянні з 1 березня 2022 року), що на початок квітня 2024 року становило 787549 млрд грн. Найбільшу частку в кредитному портфелі займали середні підприємства (31,5%), тоді як великі підприємства мали 23,44%. Малим та середнім підприємствам належало 9,76%, а мікропідприємствам — 20,01%.

З початку повномасштабної війни кредитний портфель середніх підприємств зріс на 21,04% (+43,13 млрд грн). Зростання також спостерігалось у мікропідприємств із річним доходом менше ніж 50 тис. євро (+6,27%, або 4,6 млрд грн). Водночас кредитування підприємств інших категорій демонструвало зниження.

Війна спричинила масштабні економічні потрясіння, зокрема руйнування інфраструктури, масові внутрішні переміщення населення та зупинку діяльності значної частини бізнесів, що суттєво підвищило частку непрацюючих кредитів (NPL). Банківська система стикається з посиленням макроекономічних викликів, таких як інфляція та девальвація національної валюти, які негативно впливають на здатність позичальників виконувати фінансові зобов'язання. У цих умовах ефективне управління проблемними активами набуває критичної важливості для збереження фінансової стабільності банків та їхньої спроможності підтримувати кредитування економіки.

2.2. Оцінка обсягів та структури непрацюючих активів у банківській системі України

Актуальність управління проблемними активами банків в Україні зумовлена складною макроекономічною ситуацією, військовими діями та іншими викликами, що суттєво впливають на фінансову систему держави. Зокрема, тривалий збройний

конфлікт з російською федерацією спричинив значні економічні втрати, руйнування інфраструктури, зниження доходів населення та бізнесу, що призвело до зростання частки непрацюючих кредитів (NPL).

У травні 2024 року їх рівень досяг 44% від загального кредитного портфеля, що на 12% більше порівняно з довоєнним періодом. Вагому частку непрацюючих кредитів складають так звані «воєнні кредити», пов'язані з наслідками агресії РФ. Попри зусилля банків щодо врегулювання NPL, рівень дефолтів залишається суттєво вищим за довоєнний.

Ключовими інструментами роботи банків з непрацюючими активами є реструктуризація боргів, яка спрямована на зменшення фінансового навантаження на позичальників та відновлення їхньої платоспроможності. Такі заходи були застосовані до половини корпоративних NPL, а для кредитів, окрім портфеля Приватбанку, цей показник перевищив 90%. Однак, судові процеси щодо окремих великих кредитів, зокрема колишніх власників Приватбанку, залишаються малоефективними. У цьому контексті банки змушені шукати альтернативні позасудові методи, впроваджуючи новітні технології моніторингу та управління кредитними ризиками. Водночас ефективне управління проблемними активами має вирішальне значення для збереження довіри вкладників, підтримки фінансової стабільності банків та забезпечення економічного зростання в умовах післякризового відновлення.

У період з 2020 по 2024 роки загальні активи банків України демонструють стійку тенденцію до зростання (табл. 2.4).

На початок 2020 року їх обсяг становив 1,98 трлн грн, а станом на травень 2024 року зріс до 3,38 трлн грн, що свідчить про значне підвищення рівня економічної активності та зміцнення банківського сектору. Водночас частка непрацюючих активів у загальних активах зазнала суттєвого скорочення: з 27,58% у 2020 році до 12,66% у травні 2024 року. Це вказує на поступове поліпшення якості кредитного портфеля банків.

Таблиця 2.4

Сумарні активи банків України за 2020-2024 рр, млн грн

Активна операція	Усього								
	01.01.20 20	01.01.20 21	01.01.20 22	01.01.202 3	01.01.20 24	01.02.20 24	01.03.202 4	01.04.2024	01.05.2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Загальні активи	1982628	2210647	2358982	2716883	3308621	3264847	3282379	3349799	3379196
непрацюючі активи	546722	447663	352367	442564	430414	427183	426350	428956	427687
частка непрацюючих активів, %	27,58	20,25	14,94	16,29	13,01	13,08	12,99	12,81	12,66
Фінансові зобов'язання (позабалансові)									
Фінансові зобов'язання, за якими не оцінюється кредитний ризик	386519	484571	662070	591930	762037	773515	778030	778382	770772
Фінансові зобов'язання, за якими оцінюється кредитний ризик	63807	121740	149604	137717	142739	120579	144159	159609	160525
непрацюючі активи	5855	4979	1675	5265	2710	5802	5192	2595	3180
частка непрацюючих активів, %	9,18	4,09	1,12	3,82	1,90	4,81	3,60	1,63	1,98
Загальні активи та фінансові зобов'язання	2432955	2816958	3170656	3446530	4213398	4158941	4204567	4287790	4310494
непрацюючі активи	552577	452642	354042	447829	433124	432985	431542	431551	430868
частка непрацюючих активів, %	22,71	16,07	11,17	12,99	10,28	10,41	10,26	10,06	10,00

Джерело: складено автором на основі [22]

Фінансові зобов'язання банків також зазнали значних змін. За зобов'язаннями, за якими не оцінюється кредитний ризик, спостерігалось помітне зростання — з 386,5 млрд грн на початок 2020 року до 770,8 млрд грн у травні 2024 року. Водночас зобов'язання, за якими оцінюється кредитний ризик, демонстрували менш стабільну динаміку, але також зросли з 63,8 млрд грн у 2020 році до 160,5 млрд грн у травні 2024 року. Частка непрацюючих активів у цій категорії зобов'язань коливалася, знизившись до 1,12% у 2022 році, але згодом зросла до 1,98% у травні 2024 року.

Об'єднані показники загальних активів та фінансових зобов'язань відображають загальну тенденцію до зростання сукупних ресурсів банківської системи: з 2,43 трлн грн на початок 2020 року до 4,31 трлн грн у травні 2024 року. При цьому частка непрацюючих активів у сукупному обсязі активів і зобов'язань зменшилася більш ніж удвічі — з 22,71% у 2020 році до 10,00% у травні 2024 року.

Таким чином, динаміка активів і зобов'язань банків свідчить про поступове оздоровлення банківської системи України, скорочення частки проблемних активів і зростання загальної фінансової стабільності. Однак, підвищення частки непрацюючих активів у фінансових зобов'язаннях із оцінкою кредитного ризику потребує додаткової уваги для зниження ризиків і посилення якості управління банківськими ресурсами.

Аналіз обсягів активних операцій банків України за 2020–2024 роки свідчить про динамічні зміни в кредитуванні різних категорій клієнтів (табл. 2.5).

Кредитування корпоративного сектору, яке становить найбільшу частину активних операцій, демонструвало коливання.

На початок 2020 року обсяги таких кредитів становили 847,3 млрд грн, знизившись у 2021 році до 795,4 млрд грн, а надалі поступово стабілізувалися. Станом на травень 2024 року цей показник досяг 838,2 млрд грн. Однак частка непрацюючих кредитів у цьому сегменті залишається значною: з 53,83% у 2020 році вона поступово зменшувалася до 43,70% у травні 2024 року, що свідчить про часткове покращення якості корпоративного кредитного портфеля.

Таблиця 2.5

Обсяги кредитних операцій та непрацюючих кредитів банків України за 2020-2024 рр, млн грн

Активна операція	Усього								
	01.01. 2020	01.01. 2021	01.01. 2022	01.01. 2023	01.01. 2024	01.02. 2024	01.03. 2024	01.04. 2024	01.05. 2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кредитні операції:									
Кредити корпоративному сектору	847259	795405	835658	847586	828444	819505	818805	832196	838174
непрацюючі кредити	456074	371157	301665	363321	365532	364185	363772	365507	366272
частка непрацюючих кредитів, %	53,83	46,66	36,10	42,87	44,12	44,44	44,43	43,92	43,70
Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями)	214252	208383	256291	224260	240825	246029	249301	255234	260892
непрацюючі кредити	73077	58230	43210	68272	56636	56090	55716	54678	53894
частка непрацюючих кредитів, %	34,11	27,94	16,86	30,44	23,52	22,80	22,35	21,42	20,66
Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків)	31368	34057	30581	36917	43144	60896	61644	60956	67604
непрацюючі кредити	946	984	256	4	0	0	0	0	0
частка непрацюючих кредитів, %	3,02	2,89	0,84	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування	4717	11734	27037	24800	18361	17718	17232	17018	16461
непрацюючі кредити	683	0	0	507	191	187	185	131	129
частка непрацюючих кредитів, %	14,48	0,00	0,00	2,04	1,04	1,05	1,07	0,77	0,78

Джерело: складено автором на основі [22]

Кредити фізичним особам, включно із фізичними особами-підприємцями, демонстрували стабільне зростання: з 214,3 млрд грн на початок 2020 року до 260,9 млрд грн у травні 2024 року. Водночас частка непрацюючих кредитів у цьому сегменті суттєво знизилася — з 34,11% у 2020 році до 20,66% у 2024 році. Це є позитивною тенденцією, яка вказує на покращення платіжної дисципліни серед фізичних осіб.

Обсяги міжбанківських кредитів і депозитів, за виключенням коррахунків, продемонстрували стабільне зростання — з 31,4 млрд грн у 2020 році до 67,6 млрд грн у травні 2024 року. Важливою характеристикою цього сегмента є майже повна відсутність непрацюючих кредитів у 2024 році, що свідчить про високий рівень надійності міжбанківських операцій. Кредитування органів державної влади та місцевого самоврядування характеризується помітними коливаннями обсягів.

Після зростання з 4,7 млрд грн у 2020 році до 27 млрд грн у 2022 році спостерігалось поступове скорочення до 16,5 млрд грн у травні 2024 року. Частка непрацюючих кредитів у цьому сегменті зазвичай залишалася низькою, коливаючись в межах 0,77–14,48%, що демонструє високий рівень відповідальності цих позичальників.

Загалом, динаміка активних операцій банків України свідчить про поступове покращення якості кредитного портфеля, зменшення частки непрацюючих кредитів і стабільне зростання обсягів кредитування фізичних осіб та міжбанківських операцій. Водночас корпоративний сектор залишається найбільш проблемним сегментом через високий рівень непрацюючих кредитів, що потребує подальшого вдосконалення механізмів управління ризиками.

Загальний тренд показує поступове зростання обсягів активів банків, поряд зі зменшенням частки непрацюючих активів у структурі загальних активів. Це свідчить про покращення якості активів банківської системи (Додаток А).

Сукупні кредити демонструють зростання з 1 097 595 млн грн на початку 2020 року до 1 183 131 млн грн у травні 2024 року. Основними учасниками цього зростання є банки з державною часткою, частка яких залишається найбільшою серед усіх типів банків. Однак непрацюючі кредити скоротилися з 530 780 млн грн

(48,36%) у 2020 році до 420 296 млн грн (35,52%) у 2024 році. Це свідчить про поступове зниження проблемності кредитного портфеля.

Банки з державною часткою, особливо АТ КБ «Приватбанк», залишаються основними джерелами непрацюючих кредитів, хоча їх частка зменшилася з 78,38% у 2020 році до 58,68% у 2024 році. З іншого боку, банки з приватним капіталом і іноземних банківських груп демонструють найнижчі показники непрацюючих активів, що свідчить про вищу якість управління ризиками.

Цінні папери та фінансові інвестиції зазнали значного зростання — з 564 674 млн грн у 2020 році до 1 437 137 млн грн у травні 2024 року. Частка непрацюючих активів у цьому сегменті залишається надзвичайно низькою (менше 0,1%), що підтверджує стабільність інвестиційної політики банків.

Кошти на кореспондентських рахунках у інших банках також показали зростання, досягнувши 661 435 млн грн у травні 2024 року. Частка непрацюючих активів у цьому сегменті є незначною і залишається нижче 1%.

Загальний обсяг активів банків зріс із 1 979 323 млн грн у 2020 році до 3 303 699 млн грн у травні 2024 року. При цьому частка непрацюючих активів скоротилася з 27,58% до 12,66%. Це свідчить про покращення фінансового стану банківської системи України та ефективніші методи управління ризиками.

Фінансові зобов'язання також демонструють стабільність із часткою непрацюючих активів, що знизилася з 9,18% у 2020 році до 1,98% у 2024 році. Загальний тренд підтверджує поступове покращення фінансової стабільності та надійності банків України в умовах економічної турбулентності.

Слід зауважити, що після тривалої перерви відбулося відновлення гривневого кредитування. Протягом останніх шести місяців спостерігається зростання обсягів кредитування бізнесу в національній валюті. Покращення фінансового стану підприємств та активізація господарської діяльності сприяли зростанню попиту на кредити, а також збільшенню їхньої пропозиції. Корпоративне кредитування в гривні значною мірою підтримується державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%».

Однак субсидоване кредитування поступово буде зменшуватися для тих підприємств, які вже відновилися після кризи. Водночас нині існує попит не лише на пільгове кредитування – зростають і кредитні портфелі банків, які не залучені до державних програм. Важливу роль у підтримці кредитування відіграватимуть механізми розподілу кредитних ризиків, зокрема через урядову програму портфельних гарантій або через інструменти міжнародних фінансових організацій.

У 2023 році після тривалого спаду, викликаного повномасштабною війною, почав зростати роздрібний кредитний портфель. Відновлення спостерігалось у двох ключових сегментах: іпотечні кредити та незабезпечені позики. Особливо швидко зростали незабезпечені споживчі кредити. Зростання іпотечних кредитів відбувалося переважно завдяки державній програмі підтримки, тоді як автокредитування було обмежене його високою вартістю.

Незважаючи на значні темпи кредитування, банкам знадобиться час, щоб відновити «довоєнний» рівень проникнення кредитів. Якість кредитного портфеля поступово покращується, а частка непрацюючих кредитів знижується внаслідок зростання портфеля. Водночас темпи знецінення позик залишаються дещо вищими, ніж до початку повномасштабного вторгнення.

Досвід попередніх криз в Україні сприяв покращенню практик управління кредитним ризиком у вітчизняних банках. Фінансові установи підвищили стандарти кредитування, забезпечуючи своєчасну оцінку та відображення кредитних втрат, а також активно пропонують реструктуризацію боргів своїм позичальникам. Усі ці заходи сприяли адекватній оцінці стану кредитного портфеля під час війни в Україні.

Для більш детального розуміння ситуації проаналізуємо динаміку обсягу та частки непрацюючих кредитів у десяти найбільших банках України за обсягом кредитного портфеля протягом 2021-2023 років (табл. 2.6).

Аналізуючи дані таблиці 2.6, можна відзначити, що на 1 січня 2024 року найбільший обсяг непрацюючих кредитів було зафіксовано в АТ «ПриватБанк» – 180 107 млн грн. За ним ідуть АТ «Державний ощадний банк України» з показником 67 635 млн грн, АТ «Укрексімбанк» – 49 758 млн грн, АТ «Сенс Банк»

– 28 969 млн грн та АТ «Укргазбанк» – 24 346 млн грн. Це всі банки з державною часткою капіталу.

Таблиця 2.6

Динаміка обсягу та частки непрацюючих кредитів десяти найбільших вітчизняних банків за обсягом кредитного портфеля

Назва банку	01.01.2022		01.01.2023		01.01.2024	
	сума NPL, млн грн	питома вага NPL, %	сума NPL, млн грн	питома вага NPL, %	сума NPL, млн грн	питома вага NPL, %
1	2	3	4	5	6	7
1. ПриватБанк	174533	69,9	178929	69,2	180107	63
2. Ощадбанк	38615	33,1	65903	46,4	67635	46
3. Укрексімбанк	34343	31,2	55949	43,3	49758	43,8
4. Сенс Банк	12112	16,5	22396	32	28969	44,4
5. Укргазбанк	6486	10,3	22353	28,2	24346	31,7
6. Райффайзен Банк	1646	2,2	10916	12,8	11086	15,3
7. ПУМБ	4201	7,1	14880	24,4	8055	11,6
8. ОТП Банк	2733	6,1	7292	18,5	7554	21,7
9. Ідея Банк	3375	40,3	5336	64	4260	50,2
10. Креді Агріколь Банк	627	1,8	4682	13,9	4059	14,2

Джерело: складено автором на основі [42]

Аналізуючи частку непрацюючих кредитів у державних банках, можна зробити висновок, що вона є найвищою серед усіх українських банків: у АТ «ПриватБанк» – 63%, у АТ «Державний ощадний банк України» – 46%, у АТ «Укрексімбанк» – 43,8%, у АТ «Сенс Банк» – 44,4%, у АТ «Укргазбанк» – 31,7%. Подібна тенденція зберігалася протягом 2021–2023 років.

При аналізі кредитного портфеля банків варто зазначити, що у 2023 році частка непрацюючих корпоративних кредитів стабілізувалася на рівні близько 45%, що майже в півтора рази вище за показник лютого 2022 року. Цей показник зріс на 13 відсоткових пунктів порівняно з попереднім роком, насамперед через

фінансові труднощі боржників, які вже до початку повномасштабного вторгнення мали високі кредитні ризики. Близько третини нових непрацюючих кредитів юридичних осіб виникли через фізичне руйнування або окупацію територій, де були розташовані відповідні підприємства. За рекомендацією НБУ, вітчизняні банки запропонували позичальникам ефективні схеми реструктуризації боргів, що дозволяє продовжувати отримувати хоча б часткові платежі.

З початку війни дефолт було зафіксовано приблизно за 25% корпоративних кредитів за сумою і за 19% боржників за кількістю. Більшість кредитів стали непрацюючими ще у 2022 році, тоді як за перші десять місяців 2023 року дефолт спіткало лише близько 5% боржників, що відповідає періодам макроекономічної стабільності [18]. Частка реструктуризованих кредитів серед працюючих залишається значною – 19%, з яких 2% або 7 млрд грн становлять великі кредити державних банків, урегульовані відповідно до Закону «Про фінансову реструктуризацію». Через значне подовження строків і зниження ставок ці позики були визнані як первісно знецінені. Хоча наразі ці кредити обслуговуються, ризики неплатоспроможності боржників, для яких банки були змушені піти на поступки, залишаються вищими, ніж у портфелі в цілому. Це підтвердили результати стрес-тестування, проведеного Національним банком у 2023 році, які показали, що загалом коригування пруденційних резервів було незначним.

Облікова ставка – один із монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк України встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів на відповідний період.

З аналізу динаміки облікової ставки (рис. 2.3), можна визначити, що цей ключовий показник монетарної політики зазнав значних змін протягом останніх кількох років. Протягом останнього десятиліття облікова ставка НБУ демонструє значну варіативність, що свідчить про реакцію Національного банку України на різні економічні виклики. Після підвищення ставки до 25% у грудні 2022 року, яке, ймовірно, було відповіддю на макроекономічну нестабільність, відбулося поступове зниження ставки до 13% у липні 2024 року. Це може вказувати на

покращення макроекономічної ситуації або на прагнення стимулювати економічне зростання.

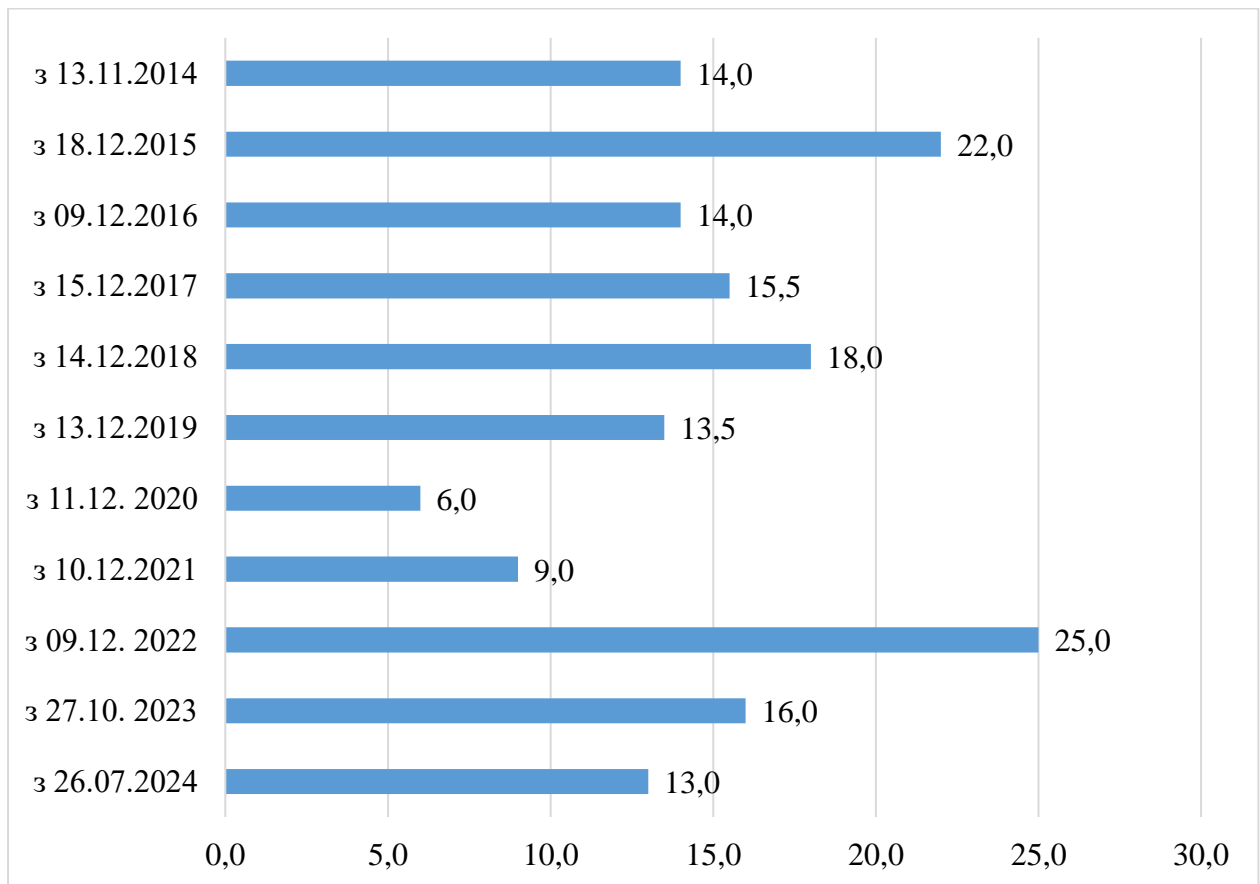

Рис. 2.3. Динаміка показників облікової ставки, %

Джерело: складено автором на основі [22]

Спостерігається кілька періодів, коли облікова ставка різко змінювалася. Наприклад, у грудні 2015 року ставка досягла 22%, після чого спостерігалось її поступове зниження до 6% у грудні 2020 року. Потім, через рік, ставка знову підвищилася до 9%, що відображає гнучкість монетарної політики НБУ та її залежність від поточних економічних умов.

Облікова ставка НБУ або ставка рефінансування – норма відсотка, що стягується Національним банком України при рефінансуванні комерційних банків. Вона є монетарним інструментом, за допомогою якого Нацбанк встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових ресурсів.

Аналізуючи процентні ставки рефінансування банків, встановлені Національним банком України, можна відзначити значну варіативність ставок у різні періоди (Додаток Б) [22].

Зокрема, у 1990-х роках спостерігався значний рівень облікових ставок, який досягав піку в 1993 році, коли облікова ставка НБУ становила 240%. Це зумовлювало високі ставки за кредитами, наданими банками, що досягали 124,9% у 1994 році. Згодом, з початку 2000-х років, облікова ставка поступово знижувалася, що супроводжувалося зменшенням середньозважених ставок за кредитами. Наприклад, у 2002 році облікова ставка НБУ становила лише 7%, а середньозважена ставка за всіма інструментами – 9,2%.

Варто зазначити, що в період з 2022 по 2023 роки облікова ставка знову зросла до високих рівнів у відповідь на економічні виклики, спричинені війною та іншими макроекономічними факторами. У 2022 році облікова ставка досягла 25%, що стало найвищим показником за останні два десятиліття. Це призвело до відповідного зростання середньозважених ставок за всіма кредитними інструментами, які сягнули 26,12% у 2023 році. Така тенденція свідчить про вплив зовнішніх і внутрішніх економічних факторів на вартість кредитних ресурсів у банківській системі України.

З таблиці 2.7 можна зробити висновок, що за період з липня по вересень 2021 року, Національний банк України оголошував тендери з підтримання ліквідності банків на загальну суму від 3 до 5 мільярдів гривень. Інтерес банків до участі у цих тендерах був значним, що підтверджується обсягом поданих заявок, який перевищував оголошене обмеження. Зокрема, у липні загальний обсяг заявок склав 6471 млн грн, що значно перевищило обмеження в 5000 млн грн.

Середньозважена процентна ставка, за якою задовольнялися заявки банків, поступово зростала від 7,66% у липні до 9,91% у вересні 2021 року, що свідчить про зростання вартості залучення коштів для банків. Усі заявки, подані банками, були задоволені, що свідчить про готовність НБУ підтримувати стабільність ліквідності в банківській системі.

Таблиця 2.7

**Результати проведення Національним банком України процентних тендерів
з підтримання ліквідності банківської системи**

Дата тендеру	Дата погашення	Оголошене НБУ обмеження загального обсягу коштів, млн. грн.	Кількість поданих банками заявок, шт.	Загальний обсяг поданих банками заявок, млн. грн.	Процентна ставка, запропонована банками у заявках, % річних		Кількість задоволених НБУ заявок, шт.	Загальний обсяг задоволених НБУ заявок, млн. грн.	Процентна ставка, за якою задоволені НБУ заявки, % річних	
					Мінімальна	Максимальна			Гранична	Середньозважена (розрахунки)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
09.07.2021	05.07.2024	5000	15	6471	7,5	8,01	15	5000	7,50	7,66
13.08.2021	09.08.2024	4 000	6	1783	9,0	9,31	6	1783	9,00	9,18
10.09.2021	06.09.2024	3000	7	3099	9,5	10,27	7	3 000	9,50	9,91

Джерело: складено автором на основі [22]

Протягом 2024 року обсяг мобілізованих коштів банками залишався на високому рівні, коливаючись від 327 млрд грн до понад 465 млрд грн. Зазначені операції проводились як через постійно діючу лінію з фіксованою процентною ставкою, так і шляхом проведення тендерів. Процентні ставки поступово знижувались з 15,00% у січні до 13,00% у липні, відображаючи тенденцію до зменшення вартості залучених коштів для банків. Згідно з наданими даними про операції НБУ з регулювання ліквідності банків, можна відзначити кілька ключових аспектів (рис. 2.4).

По-перше, протягом усього періоду спостереження НБУ не проводив операцій з підтримання ліквідності банків, за винятком кількох випадків, де фіксувалися незначні від'ємні значення.

По-друге, спостерігається загальна тенденція до зростання обсягів мобілізації коштів банків, що вказує на активізацію політики НБУ в цьому

напрямку або на потребу банків у збільшенні ресурсів. Особливо чітко цей тренд проявляється з початку 2023 року, коли обсяги мобілізації почали зростати.

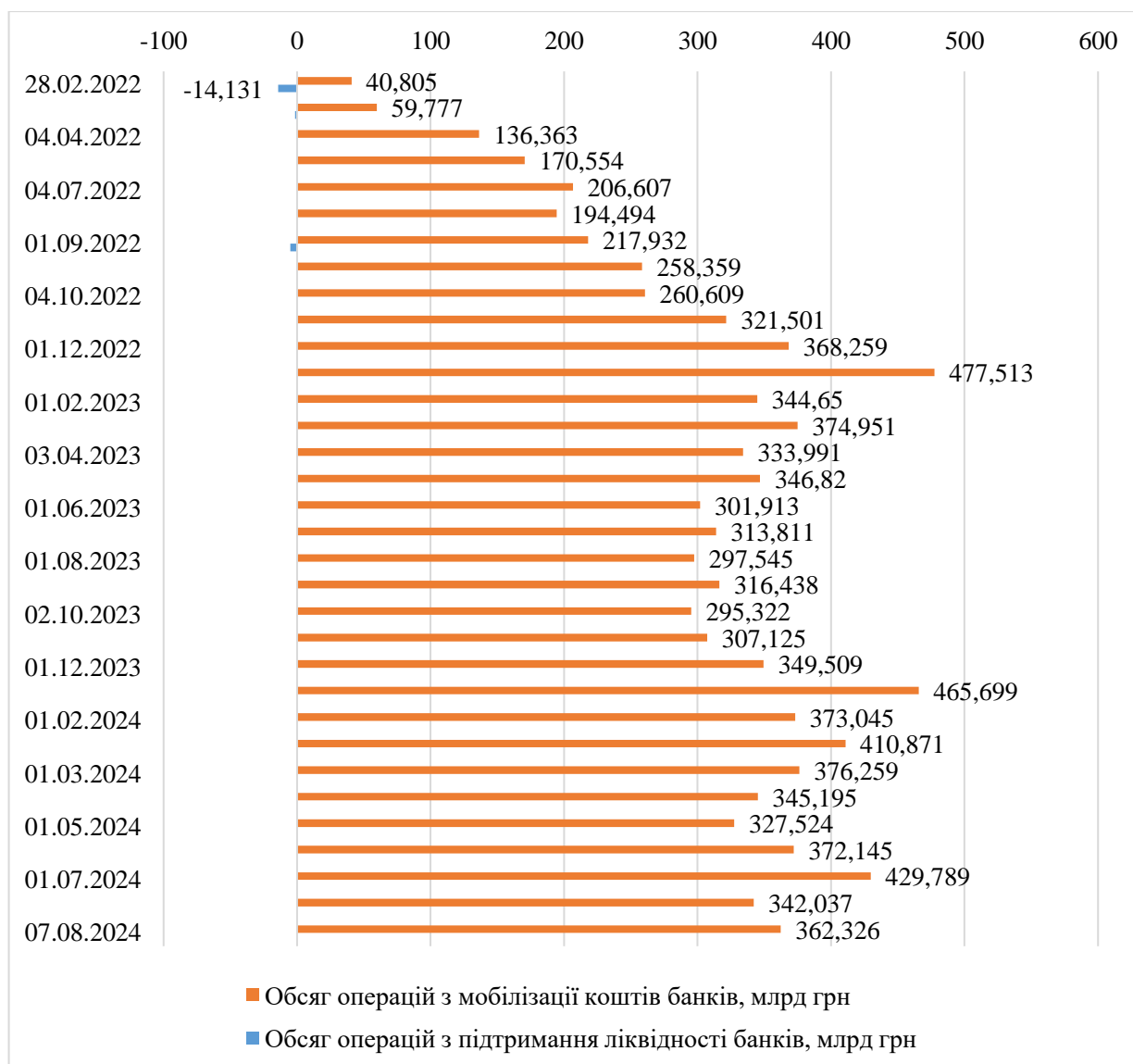

Рис. 2.4. Обсяг операцій НБУ з регулювання ліквідності банків

Джерело: складено автором на основі [22]

Однак, у 2022 році спостерігались значні коливання в обсягах мобілізації, зокрема, пікові значення у лютому, що може бути пов'язано із специфічними економічними або фінансовими умовами того періоду. Крім того, в окремі місяці 2022 року були зафіксовані негативні значення обсягів операцій з підтримання ліквідності, що свідчить про можливі проблеми з ліквідністю.

Паралельно з введенням воєнного стану в Україні Національний банк України ухвалив Постанову № 18 від 24 лютого 2022 року, що регулює роботу

банківської системи в умовах воєнного стану [2]. Цей документ започаткував новий порядок функціонування банківської системи в нових умовах.

Зокрема, для підтримки ліквідності банків Національний банк України запровадив механізм бланкового рефінансування, що передбачає скасування обмежень на суму і строк рефінансування, а також можливість пролонгації кредитних договорів ще на один рік. Починаючи з січня 2024 року, відзначається зниження обсягів мобілізації коштів, що може бути ознакою зміни політики НБУ або поліпшення фінансової ситуації в банківському секторі.

2.3. Оцінка впливу макроекономічних та геополітичних факторів на непрацюючі активи українських банків

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, українська економіка зазнала значного шоку, що змусило Національний банк України адаптувати свою монетарну політику для збереження стабільності грошово-кредитної системи. Центральний банк оголосив про продовження режиму інфляційного таргетування. У надзвичайних умовах і при високій невизначеності, Національний банк України змушений був ввести адміністративні обмеження, зокрема на валютному ринку.

В умовах руйнування економіки та зростання фінансових ризиків ринкові монетарні інструменти, зокрема облікова ставка, не могли істотно вплинути на функціонування грошово-кредитного та валютного ринків.

Фіксований курс гривні, який існував з 24 лютого 2022 року по 3 жовтня 2023 року, слугував стабілізатором цін або «номінальним якорем» для економіки, стримуючи зростання інфляції, що могло дестабілізувати макроекономічну ситуацію.

Після цього центральний банк продовжив підтримувати валютний курс через валютні інтервенції, але знову піддав курс гривні впливу валютного ринку. Окрім того, були застосовані інші, хоча й немонетарні інструменти, зокрема закупівля державних цінних паперів для підтримки фінансування державного бюджету.

Незважаючи на це, центральний банк активно використовував традиційні монетарні інструменти. Комерційні банки отримали підтримку через насичення ліквідності, а облікова ставка була підвищена на 15 відсоткових пунктів, що сприяло підвищенню інвестиційної привабливості гривневих інструментів, обсяг яких зріс у зв'язку з фінансуванням економічних потреб і державного боргу.

Аналіз макроекономічних показників України за 2017–2023 роки демонструє нестабільну економічну динаміку під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Макроекономічні показники України у 2017-2023 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7	8
ВВП на душу населення (тис дол. США)	2,6	3	3,6	3,7	4,8	3,9	-
Інфляція (%)	13	9	4	5	10	26	5
Рівень безробіття (%)	9,9	9,1	8,6	9,8	10,3	21,1	18,2
Торгівельний баланс (млрд дол. США)	-8,7	-11,4	-12,3	-2,3	-2,6	-26,9	-31,4
Валовий зовнішній борг (млрд дол. США)	116,5	114,7	121,7	125,6	129,7	131,9	161,5
Курс національної валюти UAH/USD (грн)	26,6	27,2	25,85	26,96	27,29	32,34	36,57

Джерело: складено автором на основі [4, 11, 12, 40, 45, 52]

Валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення поступово зростав з 2,6 тис. дол. США у 2017 році до 4,8 тис. дол. у 2021 році, але у 2022 році скоротився до 3,9 тис. дол., що свідчить про негативний вплив кризи. Рівень інфляції значно зріс до 26% у 2022 році після стабільного періоду у 2019–2020 роках (4–5%), проте у 2023 році вдалося повернутися до рівня 5%.

Рівень безробіття, що у 2017–2021 роках варіювався у межах 8,6–10,3%, у 2022 році досягнув піку у 21,1%, що пов'язано з економічними потрясіннями, однак у 2023 році дещо знизився до 18,2%. Торговельний баланс залишався негативним

протягом усього періоду, а у 2022–2023 роках дефіцит зріс до рекордних -26,9 та -31,4 млрд дол. США відповідно, що свідчить про значний дисбаланс у зовнішній торгівлі.

Валовий зовнішній борг демонстрував поступове зростання, досягнувши 161,5 млрд дол. США у 2023 році, що вказує на збільшення фінансового навантаження на країну. Курс гривні до долара США зазнав помітної девальвації, з 26,6 грн/дол. у 2017 році до 36,57 грн/дол. у 2023 році, що підкреслює ослаблення національної валюти на тлі економічної та політичної нестабільності. Загалом, динаміка показників свідчить про глибокі структурні виклики, з якими стикається українська економіка, що потребує комплексних реформ для забезпечення стійкого розвитку.

Фінансові індикатори відіграють ключову роль у своєчасному виявленні потенційних загроз у фінансовій системі, що дозволяє регуляторам та банківським установам впроваджувати превентивні заходи. Вони також слугують основою для коригування політики, наприклад, запровадження додаткових резервів чи підвищення вимог до капіталу. Публікація таких індикаторів сприяє підвищенню прозорості банківської системи, що зміцнює довіру інвесторів. Вкладники, зі свого боку, отримують можливість порівнювати рівень фінансової стійкості банківських секторів у різних країнах.

Залежно від впливу зростання значень індикаторів на загальну стійкість банківської системи, їх умовно поділяють на стимулятивні та дестимулятивні. Основні показники, що використовуються для оцінювання стабільності банківської системи, подано в Додатку В.

Значення індикаторів фінансової стійкості, які відображають поточний стан банківської системи України, наведені в в Додатку Д та на рис. 2.5..

Зокрема, індикатор I1, що свідчить про адекватність капіталу, показав зростання з 18,2% у 2018 році до 21,1% у 2023 році, що вказує на підвищення рівня капіталізації банків. Водночас I2, який відображає якість кредитного портфеля, знизився з 17% до 12,2%, що може свідчити про зростання ризиків у сфері кредитування. Значний ріст показав індикатор I3, який у 2023 році сягнув 26,8%

після мінімального рівня 7,1% у 2021 році, що сигналізує про різке підвищення ліквідності банківської системи.

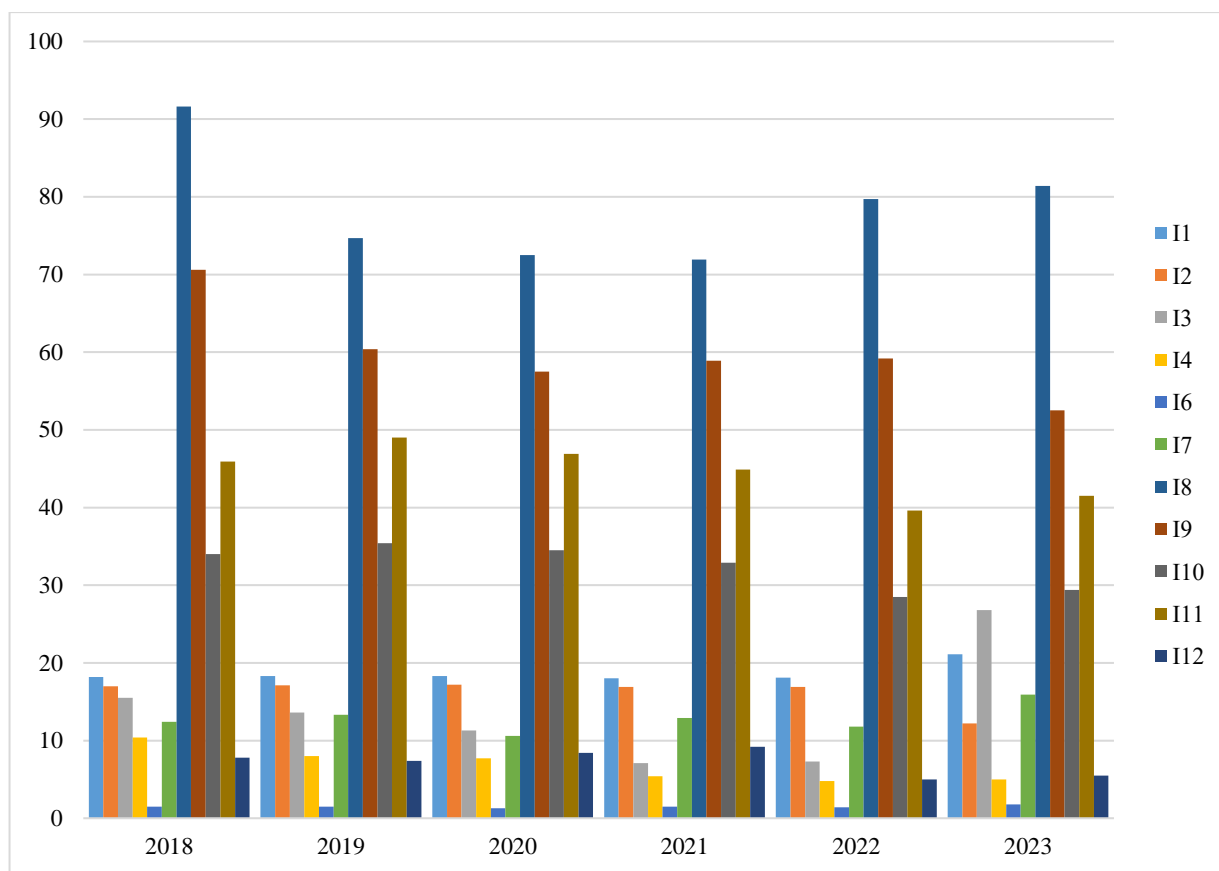

Рис. 2.5. Індикатори фінансової стійкості банківської системи України протягом 2018-2023 років

Джерело: складено автором на основі [22]

Показники рентабельності (I4) знизилися з 10,4% у 2018 році до 5% у 2023 році, вказуючи на скорочення прибутковості банківської діяльності. Індикатор I6, що відображає фінансову стабільність, залишався відносно стабільним, з незначним коливанням у межах 1,3–1,8%. Щодо індикаторів ліквідності, I7 показав помірне зростання до 15,9% у 2023 році, тоді як I8 продемонстрував відновлення до 81,4% після суттєвого падіння у 2019 році.

Натомість I9, що характеризує якість зобов'язань, знизився з 70,6% до 52,5%, що може свідчити про зростання ризиків у зобов'язаннях банків.

Загалом динаміка індикаторів вказує на поступове посилення стійкості банківської системи за окремими аспектами, хоча окремі зони ризику, такі як якість активів і зобов'язань, залишаються актуальними для подальшого моніторингу.

Запровадження центральним банком пруденційних нормативів є одним із ключових заходів для зміцнення фінансової стійкості банківського сектору. Рациональне впровадження цих нормативів дозволяє банківській системі ефективно реагувати на економічні потрясіння та запобігати виникненню системних криз, що є визначальним для забезпечення довготривалої стабільності фінансової системи держави.

Регулятивний капітал, який відіграє важливу роль у функціонуванні банків, також є базою для розрахунку пруденційних нормативів. Його структура включає основний капітал (першого рівня) та додатковий капітал (другого рівня). Основний капітал має постійний характер: його неможливо передати чи перерозподілити, і він має забезпечувати повне покриття поточних збитків. Натомість додатковий капітал є менш стійким за своєю природою [38].

Як відображено в Додатку Е та на рис. 2.6, упродовж аналізованого періоду регулятивний капітал банківської системи демонстрував тенденцію до зростання, хоча у 2023 році спостерігалось його незначне скорочення.

Аналіз динаміки виконання пруденційних нормативів Національного банку України банківським сектором за період 2018–2023 років демонструє загальні позитивні тенденції з дотримання встановлених нормативів, хоча деякі з показників зазнали змін, які відображають вплив економічної нестабільності та зовнішніх чинників.

Регулятивний капітал (Н1) зростав протягом аналізованого періоду, починаючи з 115 817,6 млн грн у 2018 році досягнувши 211 742,3 млн грн у 2022 році, однак у 2023 році спостерігалось незначне скорочення до 211 091,1 млн грн.

Зростання капіталу свідчить про посилення капіталізації банківської системи, що є важливим для її фінансової стійкості.

Норматив достатності регулятивного капіталу (Н2) постійно перевищував оптимальне значення (не менше 10%). Найвищий показник було зафіксовано у 2021 році — 21,98%, що відображає високий рівень платоспроможності банків. У 2022 році цей показник знизився до 18,01%, однак у 2023 році повернувся до 19,68%.

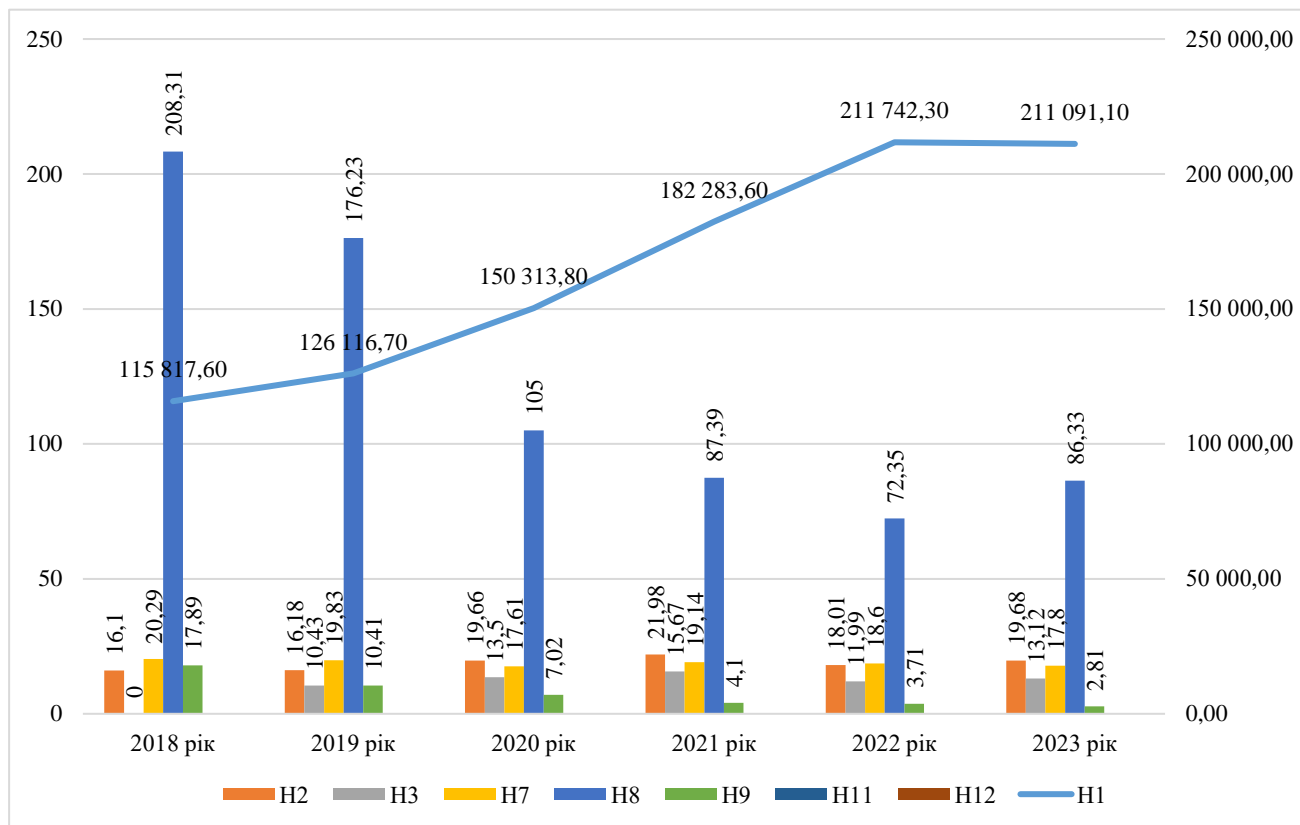

Рис. 2.6. Динаміка виконання пруденційних нормативів Національного банку України банківським сектором у 2018-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [22]

Норматив достатності основного капіталу (Н3) також перевищував мінімальний рівень (7%) протягом усього періоду. Максимальне значення спостерігалось у 2021 році — 15,67%, після чого воно знизилось до 11,99% у 2022 році, але знову зросло до 13,12% у 2023 році.

Щодо кредитних ризиків, норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) залишався в межах допустимого значення (не більше 25%), демонструючи незначні коливання. У 2023 році цей показник склав 17,8%, що є стабільним результатом порівняно з попередніми роками.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) знизився з 208,31% у 2018 році до 86,33% у 2023 році, відображаючи суттєве зменшення кредитних ризиків у банківському секторі. Це свідчить про покращення структури активів і зменшення залежності від великих кредитів.

Норматив максимального кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) також демонстрував поступове зменшення: з 17,89% у 2018 році до 2,81% у 2023 році, що свідчить про покращення управління ризиками та зменшення потенційних конфліктів інтересів.

Нормативи інвестування (Н11 і Н12) залишалися значно нижчими за допустимі межі, що свідчить про обмежене використання банками інвестицій у цінні папери. У 2023 році показники інвестування були близькі до нуля, що може свідчити про обережну політику банків у сфері інвестування.

Загалом, результати аналізу підтверджують, що банківський сектор України продовжує дотримуватися встановлених пруденційних нормативів, забезпечуючи фінансову стійкість та поступово адаптуючись до економічних викликів.

Банківська система України демонструє загальну позитивну динаміку за більшістю нормативних показників, що свідчить про поступове зміцнення її фінансової стійкості. Високі значення нормативів достатності регулятивного та основного капіталу вказують на наявність достатніх ресурсів для покриття ризиків і забезпечення стабільності банківського сектору. Однак норматив великих кредитних ризиків, незважаючи на тенденцію до зниження, залишається на відносно високому рівні. Це свідчить про потенційну загрозу значних втрат у разі дефолтів великих позичальників.

Якість кредитного портфеля поступово покращувалася впродовж 2018–2022 років, що підтверджується зниженням частки непрацюючих кредитів. Проте у 2023 році спостерігалось зростання цього показника до 26,8%, що свідчить про виникнення нових викликів для банківської системи. Зростання рентабельності активів і капіталу у 2023 році позитивно вплинуло на здатність банків генерувати прибуток, що сприяє накопиченню капіталу та підвищенню фінансової стійкості. Водночас зменшення обсягів ліквідних активів протягом аналізованого періоду викликає занепокоєння щодо можливостей банків виконувати свої короткострокові зобов'язання.

Консервативна інвестиційна політика банків, яка проявляється у низьких рівнях інвестування в окремі цінні папери, зменшує інвестиційні ризики. Проте

вона також обмежує перспективи розвитку банківського сектору, позбавляючи його можливостей для розширення діяльності.

Таким чином, банківська система України демонструє стабільність і позитивні тенденції у сфері капіталізації та покращення якості активів. Водночас зберігаються значні виклики, зокрема, високі кредитні ризики та недостатній рівень ліквідності, що потребують подальшої уваги з боку регуляторів і самих банківських установ.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ НЕПРАЦЮЮЧИМИ АКТИВАМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз світового досвіду управління непрацюючими активами банків

Високий рівень непрацюючих кредитів (NPLs) має негативний вплив на економічне зростання, відтворення в економіці та макроекономічну динаміку, оскільки знижує прибутковість банків і їхню здатність надавати фінансово-кредитну підтримку суб'єктам господарювання, зокрема малому та середньому бізнесу. Важливо зазначити, що управління непрацюючими активами, зокрема NPLs, здійснюється як на рівні банківських установ, так і на рівні наглядових органів, зазвичай центрального банку.

На рівні банків для врегулювання потенційно проблемної заборгованості використовуються такі методи, як реструктуризація, рефінансування, примусове стягнення через претензійно-судовий механізм, продаж непрацюючих кредитів інвесторам, сек'юритизація, конвертація боргу в капітал та інші. Крім того, банки можуть передавати роботу з повернення непрацюючої заборгованості спеціалізованим компаніям.

На рівні центрального банку застосовуються макропруденційні інструменти, спрямовані на управління капіталом, ліквідністю та іншими аспектами банківської діяльності, що постійно вдосконалюються. Методи управління NPLs можуть значно варіюватися залежно від країни.

Однією з основних стратегій, що застосовуються у світі для управління НКА, є активне створення резервів на покриття можливих збитків. Багато країн, зокрема США та країни ЄС, вимагають від банків формування значних резервів на покриття ризиків за непрацюючими активами, що дозволяє знизити фінансовий тиск на установи в разі різкого збільшення НКА [46]. Такі резерви формуються на основі ретельного аналізу кредитних ризиків і прогнозів про можливу платоспроможність

позичальників, що дозволяє банкам зберігати стабільність навіть в умовах економічної нестабільності.

Одним із важливих елементів управління НКА є прозорість і регулярний моніторинг. У багатьох країнах світу банки зобов'язані регулярно проводити аудит своїх кредитних портфелів і подавати звіти до регуляторних органів. Наприклад, у країнах ЄС і США для цього використовуються такі інструменти, як стрес-тестування банківських активів, що дозволяє оцінити вплив різних економічних сценаріїв на фінансову стійкість банків. Регулярні перевірки та звіти допомагають своєчасно виявляти тенденції до зростання НКА і ухвалювати рішення щодо змін в управлінні ризиками [47].

Світовий досвід також демонструє значення реструктуризації боргів як стратегії зменшення непрацюючих активів. Наприклад, у США та Великобританії часто застосовують механізм реструктуризації заборгованості для компаній, які не можуть повернути кредити через тимчасові труднощі. Це дозволяє банкам уникати великих фінансових втрат і зберігати відносини з позичальниками, які здатні відновити свою платоспроможність. Така практика є вигідною для всіх сторін, оскільки дозволяє уникнути ліквідації активів за зниженими цінами і забезпечити поступове погашення боргів [49].

Іншим важливим інструментом у боротьбі з НКА є продаж проблемних активів або їх передача спеціалізованим організаціям. Цікавим є досвід подолання високого рівня непрацюючих активів у Республіці Корея. Фінансова криза 1997 року стала поворотним моментом у процесах корпоративної та фінансової реструктуризації в Кореї.

Невдала фінансова лібералізація призвела до зростання ризиків у фінансовій системі, зниження прибутковості корпорацій та недостатності фінансового регулювання з міжнародної точки зору. У березні 1998 року обсяг NPLs склав 118 трильйонів корейських вон, що відповідало 15% ВВП країни. У процесі реструктуризації NPLs корейських банків ключову роль відіграли такі виконавчі агенції, як Корейська корпорація страхування депозитів (KDIC), Корейська

корпорація з управління активами (КАМСО) та державна Корпорація з управління активами (АМС), яка спеціалізувалася на роботі з NPLs.

Основними методами управління непрацюючими активами та NPLs були продаж третім особам (як індивідуальний, так і оптовий, у вигляді портфелів NPLs), а також створення спеціальних підприємств для управління такими активами, зокрема у співпраці з інвесторами. Так, КАМСО активно скуповувала NPLs за ринковою ціною, значно нижчою за балансову вартість, і перевела ці активи на баланс спеціальних підприємств для подальшого врегулювання через сек'юритизацію та випуск облігацій [47].

Одним з ефективних методів управління NPLs в Кореї була конвертація боргу в капітал. Завдяки таким заходам до середини 2002 року обсяг NPLs зменшився до 61 трильйона корейських вон, що становило близько 2,4% від загального обсягу кредитування, що свідчить про успішність цих стратегій у швидкому врегулюванні проблеми непрацюючих активів.

Підвищення рівня непрацюючих кредитів (NPLs) мало місце і в Європі, зокрема після фінансової кризи 2013–2014 років, коли європейські банки накопичили значний обсяг таких активів. Наприкінці 2016 року обсяг NPLs у банківській системі Європейського Союзу становив близько 1 трлн. євро, що відповідало 6,7% від сукупного ВВП Європи [50].

Для зниження рівня NPLs у європейських банках було впроваджено низку ключових заходів [49; 50]. Зокрема, Європейська служба банківського нагляду у 2014 році визначила терміни «невиконання зобов'язання» («nonperforming exposures») та «терпимість» («forbearance»).

Крім того, Європейський центральний банк (ЄЦБ) встановив чіткі вимоги до внутрішнього управління NPLs в банках, надавши відповідні настанови близько 120 банкам Євросоюзу у 2017 році. Також важливим заходом стало введення Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ 9), які зобов'язали банки застосовувати перспективне резервування.

Прискорене формування резервів було забезпечене наглядовими очікуваннями ЄЦБ, зокрема для кредитів, виданих після квітня 2019 року, що

допомогло стримати повторне накопичення непрацюючих кредитів через так званий «пруденційний бекстоп».

Необхідно зазначити, що статистика щодо NPLs у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі також охоплює Україну, яка в останні роки демонструє рекордні показники за рівнем непрацюючих кредитів на світовому рівні (рис. 3.1).

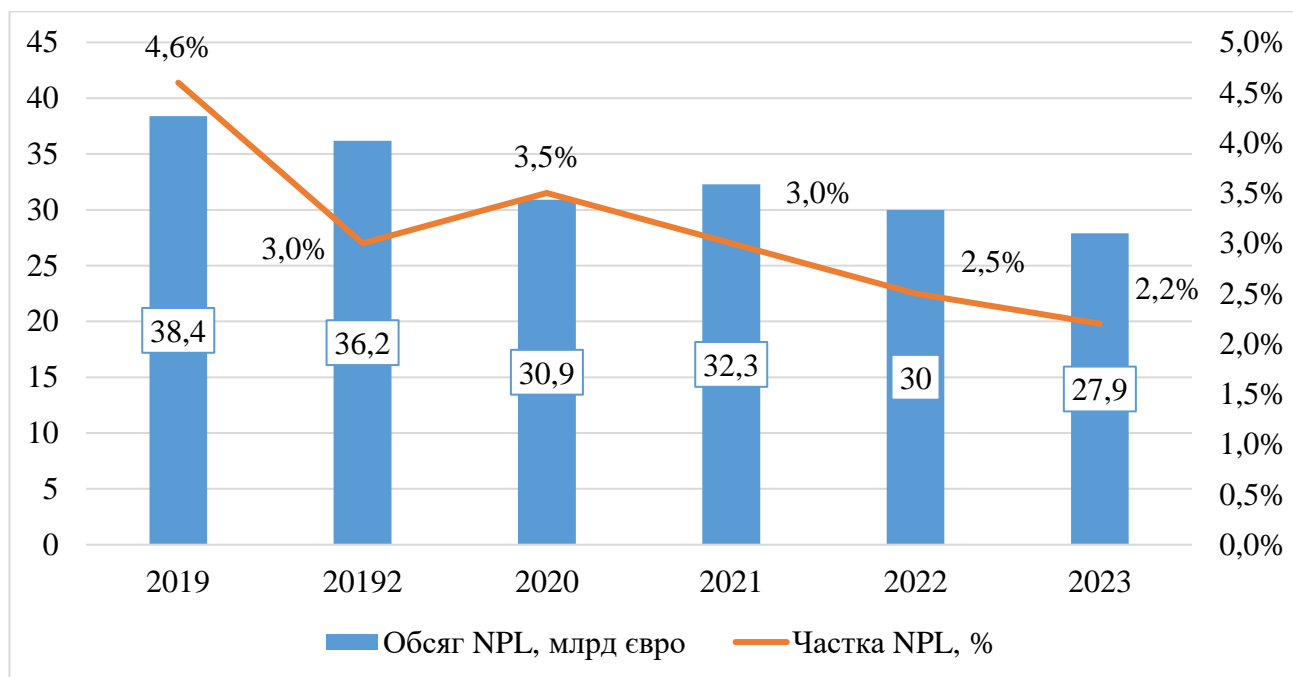

Рис. 3.1. Динаміка NPL Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (II півріччя 2018 р. – II півріччя 2023 р.)

Джерело: [50]

З рис видно чітке зниження як відносного, так і абсолютного обсягу NPLs у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі в період з другого півріччя 2018 року по друге півріччя 2023 року. Експерти відзначають, що зменшення обсягів NPLs, зокрема через їхній продаж банками стороннім інвесторам, не було основним заходом у вирішенні цієї проблеми.

Ключову роль у позитивній динаміці відіграло списання непрацюючих кредитів, прогрес у реструктуризації, а також примусове стягнення та повернення кредитів. Найбільший вклад у зниження обсягу NPLs зробила Польща, де їхній обсяг зменшився на 0,7 млрд євро, або на 7,1% [50].

З аналізу міжнародного досвіду, зокрема на прикладі Республіки Корея та Європейського Союзу, щодо вирішення проблеми високого рівня NPLs, можна

зробити висновок, що ефективність застосованих заходів значною мірою залежить від глибини державного втручання, розвитку ринку цінних паперів, узгодженості нормативно-правового регулювання та прозорості судової системи.

Щодо ситуації в Україні, варто зазначити, що значне зростання рівня NPLs через військові дії є безпрецедентним для банкоцентричної економіки XXI століття. У зв'язку з цим, важливими чинниками у вирішенні цієї проблеми є спільна робота банків, наглядових органів та державних агентств, а також запозичення ефективного зарубіжного досвіду в управлінні NPLs, що дозволить створити новий, унікальний досвід для сучасного світу.

Щодо можливості адаптації іноземного досвіду в Україні, можна виокремити кілька аспектів. По-перше, важливим є подальше впровадження макропруденційного інструментарію Європейського Союзу, оскільки його імплементація після фінансової кризи 2013-2014 років допомогла банківській системі Європи ефективно реагувати на нові виклики під час пандемії COVID-19. По-друге, необхідно адаптувати вітчизняне законодавство до правових норм ЄС, що дозволить усунути значну кількість прогалин та неточностей і зробить механізм судово-претензійного стягнення простроченої заборгованості більш ефективним.

Також потребує розвитку ринок непрацюючих активів, що дасть можливість ефективніше застосовувати методи врегулювання NPLs, зокрема продаж непрацюючих активів третім особам. У цьому контексті важливо посилити захист прав інвесторів в Україні та розробити механізми, які запобігатимуть повторному переходу активів у власність колишніх боржників, зокрема щодо російських активів [38].

Однак, через відмінності в банківському законодавстві, не всі елементи міжнародного досвіду можуть бути адаптовані для України, зокрема конвертація боргу в капітал, яка виявилася ефективною в Республіці Корея, не відповідає принципу розмежування банківського та інвестиційного бізнесу.

Перспективним для України є використання механізму сек'юритизації як способу врегулювання високого рівня NPLs у сучасних умовах.

3.2. Розробка та впровадження сучасних методик моніторингу та управління непрацюючими активами

Аналіз стану банківського сектору України, зокрема в контексті управління непрацюючими кредитами (NPL), показує, що, незважаючи на низку серйозних викликів, є значний потенціал для подолання труднощів та зміцнення фінансової системи країни.

Однією з основних сильних сторін є зростаюча стійкість банківського сектору. Українські банки продемонстрували свою здатність функціонувати навіть в умовах війни, підтримуючи основні банківські операції та кредитування. Покращена капіталізація та ліквідність банків після попередніх криз дозволяють створити більш стійку основу для подальших реформ та розвитку.

Важливими аспектами, які сприяють розвитку банківського сектору, є успішно реалізовані реформи, спрямовані на зміцнення банківського нагляду та покращення корпоративного управління (табл. 3.1).

Завдяки цим реформам підвищується прозорість та звітність банків, що забезпечує можливість зниження рівня NPL. Крім того, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, такими як МВФ і Світовий банк, дозволяє отримати доступ до передових практик та ресурсів для управління NPL, що є важливим фактором зміцнення фінансової системи України.

Однак, поряд з цими сильними сторонами, існують і значні слабкі сторони, найбільш вираженими серед яких є високий рівень NPL, який є одним з найвищих в Європі. Це створює серйозний тиск на фінансову стабільність банків, знижуючи їх здатність кредитувати економіку та обмежуючи їх прибутковість.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз управління NPL в умовах надзвичайних викликів та загроз

	Strengths (Сильні сторони)Опис	Weaknesses (Слабкі сторони)
Внутрішнє середовище	<p>1) Зростаюча стійкість банківського сектору. Незважаючи на високий рівень непрацюючих кредитів (NPL), українська банківська система продемонструвала здатність функціонувати навіть в умовах воєнного конфлікту, забезпечуючи ключові операції та кредитування.</p> <p>2) Реформи в банківській сфері. Проведені заходи щодо посилення нагляду за банками та вдосконалення корпоративного управління забезпечили кращу прозорість і звітність, а також створили передумови для зниження рівня NPL.</p> <p>3) Міжнародна підтримка. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як МВФ і Світовий банк, надала доступ до сучасних практик управління NPL та фінансових ресурсів для розвитку банківської системи.</p>	<p>1) Високий рівень NPL. Один із найвищих показників непрацюючих кредитів у Європі значно обмежує можливості кредитування економіки та впливає на фінансову стабільність банків.</p> <p>2) Слабке корпоративне управління. У деяких установах низька якість управління ризиками та недобросовісні кредитні практики погіршують ситуацію.</p> <p>3) Недоліки моніторингу ризиків. Недостатній контроль за оцінкою кредитоспроможності клієнтів, слабкі процедури стягнення боргів і недосконалість правової бази знижують ефективність управління NPL.</p>
Зовнішнє середовище	<p>1) Правові та регуляторні зміни. Можливість вдосконалити законодавство про банкрутство та механізми виконання судових рішень для ефективного вирішення проблем з NPL.</p> <p>2) Технологічні інновації. Запровадження сучасних технологій для прогнозування ризиків та моніторингу кредитоспроможності здатне оптимізувати процес управління NPL.</p> <p>3) Створення спеціалізованих структур. Впровадження механізмів для концентрації проблемних активів, таких як «погані банки», дозволить очищати баланси комерційних банків та покращувати їхню ефективність.</p> <p>4) Зростання економічної активності. Після завершення воєнного конфлікту очікується зростання платоспроможності позичальників, що сприятиме зниженню NPL.</p>	<p>1) Тривалий воєнний конфлікт. Збереження бойових дій продовжує впливати на економічну стабільність та збільше ризик проблемних кредитів.</p> <p>2) Макроекономічні ризики. Інфляція, валютні коливання та економічний спад можуть посилити фінансовий тиск на позичальників.</p> <p>3) Затримка реформ. Відсутність або повільна реалізація необхідних змін може значно ускладнити вирішення проблем з непрацюючими кредитами.</p> <p>4) Посилення регуляторного тиску. Нові вимоги до зниження NPL можуть створити додатковий фінансовий тягар для банків.</p>

Джерело: розроблено автором

Проблеми з корпоративним управлінням у деяких банках також погіршують ситуацію, оскільки низька якість управління ризиками призводить до неефективної роботи банків, що часто зумовлює недобросовісну практику кредитування.

Недостатній моніторинг кредитних ризиків, зокрема відсутність ефективних процедур оцінки кредитоспроможності позичальників та слабка правова база для управління банкрутствами та реструктуризацією боргів, ще більше ускладнює ситуацію. У той же час, є значні можливості для покращення ситуації в банківському секторі. Однією з основних можливостей є реформа правової та регуляторної бази, зокрема удосконалення законодавства щодо банкрутства та виконання судових рішень. Це дозволить прискорити процеси управління NPL та підвищити ефективність кредитного моніторингу.

Впровадження технологічних інновацій для більш точного прогнозування неплатоспроможності та моніторингу кредитних ризиків також може значно покращити управління проблемними кредитами. Створення спеціалізованих структур, таких як «погані банки», дозволить зосередити увагу на основному бізнесі та зменшити навантаження на банки від непрацюючих кредитів.

Перспективи впровадження цифрових технологій у процес кредитування клієнтів банку є важливим етапом у розвитку фінансових послуг, оскільки вони можуть значно покращити ефективність та доступність кредитування для різних категорій клієнтів. Одним із основних напрямків є автоматизація процесу надання кредитів, що дозволяє значно зменшити час обробки заявок і прийняття рішень. Впровадження таких технологій, як штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання, дозволяє банкам оцінювати кредитний ризик набагато точніше та швидше, базуючись на великій кількості даних.

Використання цифрових платформ та мобільних додатків забезпечує спрощений доступ до кредитних послуг для фізичних осіб і бізнесу. Це дозволяє клієнтам подавати заявки на кредити в будь-який час, з будь-якого місця, що робить процес набагато зручнішим та оперативнішим. Крім того, завдяки цифровим рішенням банки можуть надавати персоналізовані пропозиції, орієнтуючись на

індивідуальні потреби клієнта, що дозволяє знижувати ризики неповернення кредитів та підвищувати рівень задоволення клієнтів.

Ще одним важливим аспектом є підвищення безпеки при здійсненні кредитних операцій. Завдяки використанню біометричних технологій, блокчейн-технологій та інших сучасних засобів захисту, банки можуть значно зменшити ризик шахрайства та забезпечити більшу прозорість усіх етапів кредитування. Це дозволяє не лише захищати фінансові інтереси банку, але й підвищує рівень довіри клієнтів до фінансової установи.

У вітчизняних банках цифровізація охопила значну частину як традиційних, так і нетрадиційних операцій, зокрема в сфері кредитування, як загалом, так і в роздрібному сегменті. Цифрові технології в кредитуванні дозволяють значно розширити доступ до фінансових послуг, знижуючи операційні витрати і роблячи економічно вигідним надання малих позик. Крім того, розширення доступу до фінансових послуг відбувається завдяки підвищенню фінансової та цифрової грамотності споживачів, що дозволяє їм більш ефективно управляти своїми боргами.

Через мобільні додатки «Приват 24» та «Ощад 24/7» АТ КБ «Приватбанк» та АТ «Ощадбанк» пропонують кредити фізичним особам, які можна оформити онлайн на сайті банку. Рішення щодо надання кредиту також приймаються віддалено, а сама сума кредиту та відсотки автоматично списуються з картки отримувача, якщо на ній є необхідні кошти. АТ «Універсал Банк», у свою чергу, відкрив необанк «Монобанк», який став найбільш відомим небанком в Україні.

Необанки, як «Монобанк», є сучасними фінансовими установами, які працюють виключно в Інтернеті та через мобільні додатки, пропонуючи цифрові банківські послуги. Вони являють собою нову модель банківського обслуговування [4, с. 135]. «Монобанк» спеціалізується на цифрових продуктах, зокрема кредитуванні фізичних осіб та залученні їх коштів на депозити. Попри відсутність фізичних відділень, «Монобанк» демонструє рекордний приріст клієнтів карткових продуктів в історії України, а також має найвищі темпи зростання наданих кредитів у 2023 році.

Отже, цифровізація роздрібного кредитування є потужним інструментом для розвитку банківського сектору, що сприяє посиленню конкуренції, удосконаленню банківських продуктів для кінцевих споживачів, зниженню витрат та отриманню додаткових прибутків завдяки новим каналам залучення. Однак, слід враховувати, що застосування цифрових технологій у банківській сфері також несе певні ризики, які можуть призвести до втрати репутації банку та довіри клієнтів.

Зростання економічної активності після завершення війни, разом з міжнародною допомогою та фінансуванням, може стати додатковим чинником, який сприятиме підвищенню платоспроможності позичальників та зниженню рівня NPL. Це дозволить залучити інвестиції та сприяти зростанню попиту на кредити, що в свою чергу покращить фінансове становище банків.

Водночас, існують серйозні загрози, які можуть зашкодити подальшому розвитку банківського сектору. Тривалий воєнний конфлікт та економічна нестабільність, спричинені ним, можуть погіршити платоспроможність позичальників та сприяти зростанню NPL.

Макроекономічні ризики, такі як інфляція, коливання валютного курсу та зниження економічної активності, також можуть створити додаткові труднощі. Якщо реформи не будуть реалізовані своєчасно або ефективно, це може знизити здатність банків справлятися з проблемними кредитами, а посилення регуляторного тиску може призвести до додаткових труднощів у виконанні вимог щодо зниження рівня NPL.

Загроза відтоку капіталу через зниження довіри до банківської системи та втрату іноземних інвесторів також є важливою проблемою, яка може знизити доступ до фінансування та зменшити стабільність фінансової системи країни.

Загалом, банківський сектор України має значний потенціал для подолання поточних проблем, але для цього необхідно реалізувати комплексні реформи, покращити моніторинг ризиків, забезпечити ефективну правову базу та залучити міжнародні ресурси для стабілізації ситуації.

Використання різних шляхів пошуку і залучення фінансових ресурсів до процесу кредитно-інвестиційного забезпечення функціонування і розвитку

реального сектора національної економіки передбачає використання різних підходів, схем та механізмів кредитування та інвестування виробництва, диверсифікації джерел фінансових ресурсів, що знижує ризики втрати фінансової підтримки розвитку економіки України. Проте кредитно-інвестиційна підтримка розвитку вітчизняного виробництва з боку іноземних кредитних організацій стикається з рядом проблем.

Можна систематизувати напрямки управління непрацюючими активами (NPLs) в Україні (табл. 3.2).

З табл. 3.2 можна зробити висновок, що впровадження сучасних методик моніторингу та управління непрацюючими активами (NPLs) в Україні передбачає широкий спектр заходів, які охоплюють різні аспекти банківської діяльності та економіки в цілому.

Створення резервів для покриття збитків і застосування макропруденційних інструментів на рівні центрального банку дозволяє знижувати фінансовий тиск на банки та забезпечує стабільність економіки, навіть у випадку зростання NPL. У свою чергу, реструктуризація заборгованості допомагає зберігати відносини з позичальниками та уникати великих фінансових втрат.

Примусове стягнення через претензійно-судовий механізм, продаж непрацюючих кредитів інвесторам і сек'юритизація активів сприяють поліпшенню ліквідності банків, забезпечуючи швидке звільнення від проблемних активів та залучення додаткових ресурсів. Конвертація боргу в капітал дозволяє зміцнити капітал банків та знизити фінансові ризики. Важливим кроком є підвищення прозорості та регулярний моніторинг, що дозволяє вчасно виявляти проблеми та оперативно реагувати на зростання NPL.

Вивчення міжнародного досвіду та співпраця з інвесторами допомагають адаптувати найкращі світові практики для покращення управління непрацюючими активами, а розвиток ринку для продажу NPL створює конкурентне середовище, що сприяє зниженню рівня таких активів в країні. Одним із важливих кроків є вдосконалення законодавства та судово-претензійної системи, що забезпечує більшу прозорість і ефективність процесу стягнення заборгованості.

Таблиця 3.2

**Напрямки впровадження сучасних методик моніторингу та управління
непрацюючими активами (NPLs) в Україні**

Напрямок	Заходи	Ефективність
Зростання та відтворення в економіці	1. Створення резервів на покриття можливих збитків (для зниження фінансового тиску на банки).	Зменшення ризику, посилення фінансової стійкості банків навіть при зростанні NPL.
Макроекономічна динаміка	2. Впровадження макропруденційних інструментів на рівні центрального банку	Зменшення ризиків для економіки країни, стабільність банківської системи.
Реструктуризація та рефінансування	3. Реструктуризація заборгованості для підтримки позичальників, які можуть відновити платоспроможність.	Уникнення великих фінансових втрат, збереження відносин з позичальниками.
Примусове стягнення через претензійно-судовий механізм	4. Використання претензійно-судових методів для примусового стягнення заборгованості.	Забезпечення повернення заборгованості, підтримка ліквідності банків.
Продаж непрацюючих кредитів інвесторам	5. Продаж NPL третім особам або інвесторам.	Швидке звільнення банків від проблемних активів, покращення ліквідності.
Сек'юритизація	6. Застосування сек'юритизації для управління активами, включаючи продаж боргів через спеціалізовані компанії.	Можливість залучити додаткові ресурси, зниження фінансового тиску на банки.
Конвертація боргу в капітал	7. Конвертація непрацюючих кредитів в капітал банків.	Зміцнення капіталу банків, зменшення фінансового ризику та стійкості в умовах кризи.
Прозорість і регулярний моніторинг	8. Аудит та звітність щодо кредитних портфелів банків, проведення стрес-тестування.	Підвищення прозорості, вчасне виявлення зростання NPL і адаптація управлінських заходів.
Міжнародний досвід та співпраця з інвесторами	9. Співпраця з міжнародними фінансовими установами, вивчення досвіду інших країн	Адаптація кращих світових практик, покращення ефективності управління NPL.
Розвиток ринку непрацюючих активів в Україні	10. Розвиток ринку для продажу NPL стороннім інвесторам.	Підвищення ліквідності, зниження рівня непрацюючих активів, створення конкурентного ринку для продажу NPL.
Покращення законодавства та судово-претензійної системи	11. Адаптація законодавства до європейських норм, вдосконалення механізмів стягнення заборгованості.	Підвищення ефективності процесу стягнення заборгованості, забезпечення більшої прозорості судової системи.

Джерело: розроблено автором

Таким чином, комплексний підхід до управління NPLs, що включає заходи на макро- та мікрорівнях, дозволяє значно зменшити фінансові ризики для банківської системи та покращити економічну стабільність України. Для забезпечення потреб функціонування та розвитку внутрішнього виробництва кредитних коштів банки повинні мати достатній обсяг кредитних ресурсів, формування яких залежить від стабільності руху коштів у банківській системі. Однак залучення коштів під високі відсоткові ставки, привабливі для вкладників, негативно впливає на кредитну динаміку, що призводить до збільшення кількості проблемних кредитів через високі відсоткові ставки за кредитами.

Отже, відновлення кредитування в умовах військової агресії відбувається за рахунок державних програм компенсації відсоткових платежів, тому результат можна визнати задовільним.

Однією із значних стратегічних завдань соціально-економічного процвітання України є конкурентоспроможна банківська система, яка є, з одного боку, фінансовою основою, а з іншого – ознакою ефективності менеджменту у всіх сферах економіки. З розвитком фінансового ринку, адаптованого сучасним реаліям, виникає потреба перегляду принципу роботи кредитних організацій, заснованих на оптимальному використанні конкурентного потенціалу.

ВИСНОВКИ

З проведеного дослідження управління непрацюючими активами вітчизняних банків можна зробити наступні висновки:

1. Активи банку є ключовими для забезпечення його прибутковості та стабільності, оскільки вони формують джерела доходу, що сприяють нарощенню капіталу. Проблемні активи, зокрема непрацюючі кредити, становлять серйозну загрозу фінансовій стабільності банку, адже можуть значно вплинути на ліквідність та платоспроможність установи. Згідно з підходом, запропонованим Національним банком України, поняття «дефолтний» та «непрацюючий» активи прирівнюються, що забезпечує відповідність національних стандартів міжнародним. Очікується, що повна гармонізація цих понять з європейськими стандартами буде досягнута після переходу на звітність за стандартом IFRS 9. Однак цей перехід не матиме значного впливу на статистичні показники щодо непрацюючих кредитів.

Проблемна заборгованість поділяється на реальну і потенційну, що дозволяє банкам ефективно оцінювати та управляти кредитними ризиками, виявляючи як існуючі, так і можливі проблеми з боржниками. Причини виникнення непрацюючих активів можна розглядати в контексті як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Впровадження ефективних методів управління непрацюючими активами, таких як реструктуризація та ліквідація заборгованості, дозволяє банкам підтримувати стабільність і мінімізувати фінансові ризики.

2. Аналіз стану банківської системи України за період з 2014 по 2023 рік показав значні зміни у структурі та кількості банків. З 180 діючих банків у 2014 році їх число зменшилося майже втричі, до 65 на початку травня 2023 року. Водночас зменшилася кількість банків з іноземним капіталом на 41%, і на 01.05.2023 залишилося лише 21 банк з 100% іноземним капіталом. Цей спад свідчить про поглиблення конкуренції на ринку та підвищення вимог до фінансової стійкості учасників. Загальна кількість банківських відділень за той самий період зменшилася в чотири рази, з 21 089 відділень у 2008 році до 5 138 на початку 2024

року. Найбільше скорочення кількості відділень спостерігалось в Ощадбанку (на 5 разів) та ПриватБанку (на 2,4 разів).

З фінансових результатів діяльності банків можна зробити висновки про певне відновлення і стабільність. Чистий процентний дохід зріс з 5 609 млн грн на початку 2018 року до 19 053 млн грн на початку 2024 року, що є збільшенням на 239%. Чистий комісійний дохід за цей період збільшився з 2 674 млн грн до 4 724 млн грн. Водночас, у 2024 році спостерігається від'ємний чистий інший операційний дохід (-445 млн грн), що вказує на проблеми з додатковими джерелами доходу. Зростання адміністративних витрат до 7 560 млн грн на початок 2024 року порівняно з 3 601 млн грн у 2018 році також свідчить про необхідність оптимізації витрат. Водночас, податок на прибуток зріс з 229 млн грн у 2018 році до 3 698 млн грн у 2024 році, що є позитивним сигналом щодо поліпшення фінансових результатів банків.

3. Управління проблемними активами банків в Україні є важливим чинником для стабільності фінансової системи, особливо в умовах тривалого збройного конфлікту та макроекономічних викликів. Загальні активи банків України за період з 2020 по 2024 рік збільшились на 68% — з 1,98 трлн грн на початок 2020 року до 3,38 трлн грн на травень 2024 року. При цьому частка непрацюючих активів знизилась більш ніж удвічі — з 27,58% у 2020 році до 12,66% у 2024 році, що свідчить про поступове поліпшення якості кредитного портфеля. Однак проблеми з непрацюючими кредитами залишаються значними, зокрема в корпоративному секторі, де частка таких кредитів залишалася на рівні 43,70% у травні 2024 року.

Цей період також показує значне зростання фінансових зобов'язань, зокрема позабалансових, які збільшились на 99,3% — з 386,5 млрд грн у 2020 році до 770,8 млрд грн у 2024 році. За зобов'язаннями, які оцінюються за кредитним ризиком, спостерігалось менш стабільне зростання, але їх обсяг також зріс на 151,3% — з 63,8 млрд грн у 2020 році до 160,5 млрд грн у 2024 році. При цьому частка непрацюючих активів у цих зобов'язаннях залишалася на рівні 1,98% у 2024 році, що вказує на необхідність посиленої роботи з управлінням кредитними ризиками. Поступове поліпшення якості активів та зобов'язань, зокрема за рахунок

скорочення частки непрацюючих кредитів, свідчить про загальне покращення фінансової стабільності банківської системи України.

4. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну українська економіка зазнала значних шоків, що призвело до необхідності адаптації монетарної політики Національним банком України. Центральний банк змушений був продовжити режим інфляційного таргетування і запровадити адміністративні обмеження на валютному ринку, зокрема встановивши фіксований курс гривні з 24 лютого 2022 року до 3 жовтня 2023 року. Це дозволило стримати інфляцію, яка у 2022 році досягла 26%, а в 2023 році вдалося знизити її до 5%. Однак для подолання економічних потрясінь було використано і немонетарні інструменти, такі як закупівля державних цінних паперів для підтримки фінансування бюджету, а також підвищення облікової ставки на 15 процентних пунктів для покращення інвестиційної привабливості гривневих активів.

Аналіз макроекономічних показників України у 2017–2023 роках показує негативний вплив кризових подій на економіку. Валовий внутрішній продукт на душу населення знизився до 3,9 тис. дол. США у 2022 році після зростання до 4,8 тис. дол. у 2021 році. Рівень безробіття також зріс до 21,1% у 2022 році, що є найвищим показником за досліджуваний період, а у 2023 році знизився до 18,2%. Торговельний баланс залишався негативним, досягнувши дефіциту в 31,4 млрд дол. США у 2023 році, що свідчить про серйозний дисбаланс у зовнішній торгівлі. Курс гривні до долара США девальзував з 26,6 грн/дол. у 2017 році до 36,57 грн/дол. у 2023 році, відображаючи економічні труднощі та політичну нестабільність.

5. Для ефективного управління NPLs банки застосовують різні методи, такі як реструктуризація боргу, продаж кредитів інвесторам, та навіть сек'юритизація. Міжнародний досвід, зокрема випадок Республіки Корея, показує, як ефективні стратегії реструктуризації можуть зменшити рівень NPLs та стабілізувати фінансову систему. Для України, де рівень непрацюючих кредитів також зростає, важливим є впровадження елементів міжнародного досвіду, таких як макропруденційний інструментарій Європейського Союзу та адаптація законодавства до європейських норм. Однак через специфіку національного

законодавства деякі методи, як-от конвертація боргу в капітал, можуть бути складними для застосування. Перспективними є механізми сек'юритизації та розвитку ринку непрацюючих активів, що дозволить більш ефективно врегулювати NPLs, водночас посилюючи захист прав інвесторів і запобігаючи поверненню активів у власність колишніх боржників.

6. Аналіз стану банківського сектору України показує, що, незважаючи на значні виклики, зокрема високий рівень непрацюючих кредитів (NPL) та воєнні дії, банківська система демонструє стійкість і здатність адаптуватися до складних умов. Зростання капіталізації та покращення ліквідності банків створюють основу для подальших реформ і розвитку. Реалізовані реформи, що посилили банківський нагляд і корпоративне управління, а також співпраця з міжнародними фінансовими установами, такими як МВФ і Світовий банк, дозволяють ефективно знижувати рівень NPL і покращувати фінансову стабільність. У той же час, існуючі проблеми, зокрема слабке корпоративне управління та недостатній контроль за кредитними ризиками, створюють значні загрози для стабільності банківського сектору.

Проте, для подолання існуючих труднощів є численні можливості, зокрема вдосконалення правової та регуляторної бази, а також впровадження цифрових технологій у банківське кредитування. Використання сучасних технологій дозволить не лише підвищити точність прогнозування ризиків і ефективність управління NPL, але й сприятиме розвитку нових фінансових продуктів, розширенню доступу до кредитування та зниженню операційних витрат. Технологічні інновації, зокрема у вигляді необанків та мобільних додатків, забезпечують зручність для клієнтів і підвищують рівень безпеки при кредитних операціях. Проте важливими залишаються питання, пов'язані з економічною нестабільністю, макроекономічними ризиками та необхідністю швидкого впровадження реформ, що є критичними для забезпечення подальшого розвитку і стабільності банківського сектору України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О., Нянько Л. Банківська система України: виклики сьогодення та тенденції розвитку. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2022. № 3-4. С. 36-43.
2. Активи банків України (2008-2024). Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/>
3. Банківська система : навчальний посібник / за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.
4. Валовий внутрішній продукт (2002-2023). Minfin.com.ua. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
5. Глосарій банківської термінології. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=12349.
6. Дехтяр Н. А., Пігуль Н. Г. Роль банківських установ у забезпеченні економічного розвитку економіки України. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : матер. 6-ої міжнар. наук.-практ. конференції. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 217–219.
7. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbuadaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voennogo-stanu>
8. Дослідження потреб у кредитуванні населення та бізнесу України. Аналітичний звіт НАБУ, 2020 рік. URL: https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_1737a9619d169a68b89fec445f336505.pdf.
9. Екстрена підтримка ліквідності банків (ELA). URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43242155>
10. Жаркова А. Частка непрацюючих кредитів в українських банках у 2023 році скоротилась, але несуттєво. Економічна правда. 2024. 7 лютого. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/7/709651/>.

11. Зовнішній державний борг України (2009-2024). Minfin.com.ua. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/>.
12. Індекс інфляції з 2000 по 2023 рр. URL: https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikatory_rynka/inflation_inde
13. Король М. М., Співак В. О., Куліковська І. В. Сучасний стан показників української банківської системи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. Вип. 47. С. 41–46.
14. Коваленко В.В. Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2020. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/17>.
15. Копилова О.В., Пічугіна Ю.В., Гончар К.О. Діджиталізація банківського сектору України – виклики та перспективи. Економіка та суспільство. 2023. № 50. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-47>
16. Косов А.С. Підходи до оцінки і прогнозування ризиків ліквідності банку та їх практичне застосування. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія Економіка і управління. 2020. Вип. 4. С. 81–88.
17. Ларіонова К.Л., Донченко Т.В. Аналіз та проблеми оцінки кредитного ризику банків України. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. Вип. 1. С. 233–240
18. Ларіонова К.Л. Проблемна заборгованість банків України під час воєнного стану // MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS. 2024. №1. С. 98-104.
19. Ларіонова К. Л. Проблеми розвитку кредитування суб'єктів господарювання в Україні під час воєнного стану // Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених / ред. кол.: Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та ін. (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 85-87.
20. Лапішко М., Винник А. Проблеми ринку кредитування України в умовах воєнного стану. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2022. №3

(31). С.180-189. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/276675/271548>.

21. Матвійчук Н. М. Сучасні тенденції розвитку державних банків в Україні. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. Вип. 6(06). С. 86–91. 49.

22. Миколишин М. М. Вплив проблемної заборгованості на платоспроможність банківської системи України // Приазовський економічний вісник. 2018. №69 (11). С. 466-473.

23. Національний Банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>.

24. Національний банк поступово згортає антикризові монетарні заходи. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bankpostupovo-zgortaye-antikrizovi-monetarni-zahodi>.

25. Ніколаєва А. Теоретико-методичні аспекти функціонування системи управління проблемними кредитами в банках. Економічний форум. 2022. №3. С. 185-193.

URL: [http://e-](http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/342)

[forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/342](http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/342)

26. Огородник В. В. Проблемні кредити банків з державною участю в Україні (сучасний стан та причини виникнення) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. №23. Ч.2. С. 38- 43.

27. Офіційний сайт «МІНФІН». URL: <https://minfin.com.ua>

28. Павленко Л. Д. Проблемні кредити: сутність та причини виникнення в сучасних умовах // Modern Economics. 2021. № 27 С. 61-69. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V27\(2021\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-08).

29. Петрашевська А. Д., Колонтай С. М., Смелянська В. В. Вплив війни на кредитний ринок України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. Вип. 487. С. 57–60.

30. Пігуль Н. Г., Журавка О. С., Рябушка Л. Б. Особливості організації вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду. *Бізнес Інформ*. 2023. №8. С. 247–254. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-247-254>.

31. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 №679-IV. Дата оновлення: 21.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page#Text>

32. Про банки і банківську діяльність : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

33. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління Національного банку України №351 від 30.06.2016. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/page

34. Про внесення змін до Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова НБУ №87 від 29.04.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0087500-22#Text>.

35. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: постанова НБУ № 18 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22>

36. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи : Постанова правління НБУ від 17 грудня 2017 р. № 144. URL : https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_27122017_144.

37. Про затвердження Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України. Постанова Правління Національного банку України від 18.07.2019 р. № 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#Text>

38. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації: Постанова КМУ від 03 березня 2022 р. No 187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text>

39. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні. Закон України від 27.07.2022 №2459-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2459-20#Text>.

40. Рівень безробіття в Україні (2000-2021). Minfin.com.ua. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>.

41. Фінансовий результат. Банківський сектор отримав 86,5 млрд грн

прибутку за 2023 рік згідно з оперативними даними. Національний банк України. 12 лютого 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rikzgidno-z-operativnimi-danimi>.

42. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

43. Частка непрацюючих кредитів у банках за 2023 рік скоротилася до 37.4%. Національний банк України. 2024. 7 лютого. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchihkreditiv-u-bankah-za-2023-rik-skorotilasya-do-374>

44. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 38% на початок 2023 року. Національний банк України. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

45. Яременко О. Р. Проблемні кредити банків: сутність, сучасний стан та методи їх регулювання // Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. №8. С. 1080-1085. URL: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/226.pdf>.

46. Angklomkiew S., George J., Packer F. Issues and developments in loan loss provisioning: the case of Asia. – BIS Quarterly Review, December, 2009. p. 74

47. Guidance to banks on non-performing loans. ECB 2017. [URL: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/guidance_on_npl.en.pdf

48. KangD. Resolution of Non-Performing Assets: Experiences of Korea (English). Washington, D.C.: World Bank Group, 2018. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/465341585199455656/Resolution-of-Non-Performing-Assets-Experiences-of-Korea>

49. MartinR. NPL Trading Platforms: Experience from Europe. RCI-POD Webinar: Strengthening Asia's NPL Markets through Transaction Platforms. URL: https://aric.adb.org/pdf/rcipod/episode_19/NPL%20Trading%20Platforms_Experience%20from%20Europe.pdf

50. Nonperforming Loans in Asia and Europe – Causes, Impacts, and Resolution Strategies / Edited by John Fell, Maciej Grodzicki, Junkyu Lee, Reiner Martin, Cyn-Young Park, and Peter Rosenkranz. Asian Development Bank, 2021. 230 p. URL:

<https://aric.adb.org/pubs/nplresolutionstrategies/npls-in-asia-and-europe-causes-impacts-resolution-strategies.pdf>

51. Ukraine Balance of Trade. tradingeconomics.com. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/balance-of-trade>.

52. Ukraine, exchange rates. IMF Data Home Page - IMF Data. URL: <https://data.imf.org/?sk=4c514d48-b6ba-49ed-8ab9-52b0c1a0179b&sid=1390030341854>

53. Vienna Initiative: NPL monitor for the CESEE region, 2023. URL: <https://npl.vienna-initiative.com/assets/Uploads/2023/NPL-Monitor-H2-2023-fv.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів банків України за 2020-2024 рр., млн грн

Активна операція	Усього								
	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.02.2024	01.03.2024	01.04.2024	01.05.2024
Всі кредити	1097595	1049579	1149567	1133563	1130774	1144148	1146983	1165403	1183131
у т.ч. банки:									
з державною часткою, з них	624856	540326	539403	609131	693215	711255	710160	714299	728274
АТ КБ "Приватбанк"	305163	245013	249621	258532	285836	300127	299530	295299	307238
з державною часткою крім АТ КБ "Приватбанк"	319693	295313	289782	350599	407380	411128	410630	419000	421036
іноземних банківських груп	330599	344206	400930	315381	204437	202155	204831	207990	209343
з приватним капіталом	142 140	164 673	209 234	209 051	233 122	230 738	231 991	243 113	245 514
неплатоспроможні	0	374	0	0	0	0	0	0	0
непрацюючі кредити	530 780	430 371	345 131	432 105	422 360	420 461	419 673	420 316	420 296
у т.ч. банки:									
з державною часткою, з них	396 903	310 225	253 977	323 134	352 632	351 498	350 828	352 813	353 019
АТ КБ "Приватбанк"	239 197	181 196	174 533	178 929	179 934	179 950	180 107	180 246	180 302
з державною часткою крім АТ КБ "Приватбанк"	157 707	129 029	79 444	144 205	172 698	171 548	170 721	172 567	172 717
іноземних банківських груп	107 476	95 891	71 426	59 627	32 427	32 347	31 952	31 909	31 493
з приватним капіталом	26 401	23 975	19 728	49 344	37 300	36 615	36 893	35 594	35 784
неплатоспроможні	0	280	0	0	0	0	0	0	0
частка непрацюючих кредитів, %	48,36	41,00	30,02	38,12	37,35	36,75	36,59	36,07	35,52
у т.ч. банки:									
з державною часткою, з них	63,52	57,41	47,08	53,05	50,87	49,42	49,40	49,39	48,47
АТ КБ "Приватбанк"	78,38	73,95	69,92	69,21	62,95	59,96	60,13	61,04	58,68
з державною часткою крім АТ КБ "Приватбанк"	49,33	43,69	27,41	41,13	42,39	41,73	41,58	41,19	41,02
іноземних банківських груп	32,51	27,86	17,82	18,91	15,86	16,00	15,60	15,34	15,04
з приватним капіталом	18,57	14,56	9,43	23,60	16,00	15,87	15,90	14,64	14,57
неплатоспроможні	0,00	74,77	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Довідково: кількість банків, що надали звітність:	75	74	71	67	63	63	63	63	63

Продовження Додатку А

Дебіторська заборгованість, за якою оцінюється кредитний ризик	18097	17942	18457	21331	19978	19666	21388	21740	21308
непрацюючі активи	7211	7128	5155	6233	4874	4584	4655	5553	5371
частка непрацюючих активів, %	39,85	39,73	27,93	29,22	24,40	23,31	21,76	25,54	25,21
Цінні папери та інші фінансові інвестиції									
Цінні папери та інші фінансові інвестиції	564674	819719	861246	1075304	1508504	1449964	1451391	1466207	1437137
непрацюючі активи	4591	5035	1922	3064	1132	1141	1122	1129	1190
частка непрацюючих активів, %	0,81	0,61	0,22	0,28	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08
Кошти на коррахунках в інших банках									
Кошти на коррахунках, за якими не оцінюється кредитний ризик	76144	47385	54466	84898	216416	229639	226580	230667	285758
Кошти на коррахунках, за якими оцінюється кредитний ризик	121830	182626	182890	326775	359133	342955	347638	370601	375677
непрацюючі активи	4083	5129	160	1163	2049	973	898	1958	831
частка непрацюючих активів, %	3,35	2,81	0,09	0,36	0,57	0,28	0,26	0,53	0,22
Похідні фінансові активи	894	631	1580	4105	1204	1097	1089	820	688
непрацюючі активи	56	1	0	0	0	24	2	1	0
частка непрацюючих активів, %	6,32	0,17	0,00	0,00	0,02	2,18	0,16	0,08	0,03
Усього за активними операціями (без фінансових зобов'язань)	1879323	2117882	2268207	2645975	3236008	3187471	3195070	3255438	3303699
Інші активи	103305	92765	90776	70908	72613	77377	87309	94361	75497
Загальні активи	1982628	2210647	2358982	2716883	3308621	3264847	3282379	3349799	3379196
непрацюючі активи	546722	447663	352367	442564	430414	427183	426350	428956	427687
частка непрацюючих активів, %	27,58	20,25	14,94	16,29	13,01	13,08	12,99	12,81	12,66
Фінансові зобов'язання (позабалансові)									
Фінансові зобов'язання, за якими не оцінюється кредитний ризик	386519	484571	662070	591930	762037	773515	778030	778382	770772
Фінансові зобов'язання, за якими оцінюється кредитний ризик	63807	121740	149604	137717	142739	120579	144159	159609	160525
непрацюючі активи	5855	4979	1675	5265	2710	5802	5192	2595	3180
частка непрацюючих активів, %	9,18	4,09	1,12	3,82	1,90	4,81	3,60	1,63	1,98
Загальні активи та фінансові зобов'язання	2432955	2816958	3170656	3446530	4213398	4158941	4204567	4287790	4310494
непрацюючі активи	552577	452642	354042	447829	433124	432985	431542	431551	430868
частка непрацюючих активів, %	22,71	16,07	11,17	12,99	10,28	10,41	10,26	10,06	10,00

Продовження Додатку Б

2016	14,0	17,36	17,73	18,55	–	–	–	–	–	–	–	–	16,00
2017	14,5	15,92	15,72	16,03	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2018	18,0	19,22	19,65	19,12	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2019	13,5	18,35	17,50	19,71	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2020	6,0	7,89	6,85	10,82	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2021	9,0	7,67	7,49	8,43									
2022	25,0	19,80	16,04	22,22									
2023	15,0	26,12	27,00	24,49									
2024													
січень	15,0	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
лютий	15,0	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
березень	14,5	19,50	–	19,50	–	–	–	–	–	–	–	–	–
квітень	13,5	19,50	–	19,50	–	–	–	–	–	–	–	–	–
травень	13,5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
червень	13,0	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
липень	13,0	17,00	–	17,00	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Джерело: складено автором на основі [22]

Характеристика основних індикаторів оцінки фінансової стійкості банківського сектору

Категорія	Індикатор	Функція	Напрямок впливу на фінансову стійкість
Капітальна адекватність	Регулятивний капітал до активів, зважених за ризиком (I1)	Оцінка здатності банку покривати ризиковані активи капіталом	Стимулятор
	Капітал I рівня до активів, зважених за ризиком (I2)	Оцінка якості основного капіталу для покриття ризикованих активів	Стимулятор
Якість активів	Непрацюючі кредити за вирахуванням резервів під капітал (I3)	Оцінка ризику кредитного портфеля банку	Дестимулятор
	Непрацюючі кредити до загальної суми валових кредитів (I4)	Визначення частки проблемних кредитів у загальному кредитному портфелі	Дестимулятор
Прибутковість	Рентабельність активів (I6)	Оцінка ефективності використання активів банку для генерування прибутку	Стимулятор
	Дохід на регуляторний капітал (I7)	Визначення прибутковості власного капіталу банків	Стимулятор
	Відсоткова маржа до валового доходу (I8)	Оцінка ефективності управління активами та пасивами для отримання процентного доходу	Дестимулятор
Ефективність	Непроцентні витрати до валового доходу (I9)	Визначення частки витрат, не пов'язаних з процентними платежами, у загальному доході	Дестимулятор
Ліквідність	Ліквідні активи до загальних активів (I10)	Оцінка частки високоліквідних активів у загальному обсязі активів	Стимулятор
	Ліквідні активи до короткострокових зобов'язань (I11)	Оцінка здатності банку виконувати короткострокові зобов'язання за рахунок високоліквідних активів	Стимулятор
Чутливість до ринкового ризику	Чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу (I12)	Оцінка ризику, пов'язаного з коливанням валютних курсів	Дестимулятор

Джерело: складено автором на основі [20]

Індикатори фінансової стійкості банківської системи України протягом 2018-2023
років

Індикатор , %	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7
I1	18,2	18,3	18,3	18	18,1	21,1
I2	17	17,1	17,2	16,9	16,9	12,2
I3	15,5	13,6	11,3	7,1	7,3	26,8
I4	10,4	8,0	7,7	5,4	4,8	5,0
I6	1,5	1,5	1,3	1,5	1,4	1,8
I7	12,4	13,3	10,6	12,9	11,8	15,9
I8	91,6	74,7	72,5	71,9	79,7	81,4
I9	70,6	60,4	57,5	58,9	59,2	52,5
I10	34	35,4	34,5	32,9	28,5	29,4
I11	45,9	49	46,9	44,9	39,6	41,5
I12	7,8	7,4	8,4	9,2	5,0	5,5

Джерело: складено автором на основі [22]

Додаток Е

Динаміка виконання пруденційних нормативів Національного банку України банківським сектором у 2018-2023 рр.

Норматив		Оптимальне значення	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1		2	3	4	5	6	7	8
Н1	Регулятивний капітал, млн. грн.	–	115 817,6	126 116,7	150 313,8	182 283,6	211 742,3	211 091,1
Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, %	не менше 10%	16,1	16,18	19,66	21,98	18,01	19,68
Н3	Норматив достатності основного капіталу, %	не менше 7%	–	10,43	13,5	15,67	11,99	13,12
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, %	не більше 25%	20,29	19,83	17,61	19,14	18,6	17,8
Н8	Норматив великих кредитних ризиків, %	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	208,31	176,23	105,00	87,39	72,35	86,33
Н9	Норматив максимального кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами, %	не більше 25%	17,89	10,41	7,02	4,1	3,71	2,81
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою, %	не більше 15%	0,0001	0,0009	0,0002	0,0002	0,0005	0
Н12	Норматив загальної суми інвестування, %	не більше 60%	0,22	0,15	0,13	0,1	0,17	0,02

Джерело: складено автором на основі [22]